

k n i h y a s p o l o č n o s ť

K & S

š t v r t ý r o č n í k

2 5 S k

2 5 K č

12/ 2007

	Ambiciózny kňaz v slepej uličke politiky a histórie Kontroverzné politické dedičstvo J. Tisu		O hľadání otázok Ludské správanie = biologické dedičstvo?		Byť príslušníkom strednej triedy je sladkosmutné Dezilúzna Generácia X		Sex z každej strany Biologická prirodzenosť verzus kultúrne determinanty
--	---	--	--	--	--	--	--

Hilda Gažová, *Lietajúci Angličania*, 2006

Nešťátna kultúra

Niežby bolo každé „výročie“ automaticky dôvodom na oslavu alebo aspoň na bilancovanie, či ešte širšie úvahy, ale niektoré sa na to celkom hodia. Tak teda: držíte v rukách štyridsiate a zároveň posledné číslo štvrtého ročníka revue K&S. Dalo by sa teda aj hodnotiť, zvažovať, či sa nám vždy darilo plniť predsavzatia. Či to bola vždy dobrá voľba ponúkať radšej ťažšie čítanie než čítanie urážlivo zjednodušujúce, či bola dobrá voľba dávať radšej priestor rôznym postojom, než sa názorovo profilovať, alebo či úsilie hľadať aj nových, občas začínajúcich autorov, než stavať na istotu, bolo vždy to pravé orechové. Skrátka, dalo by sa bilancovať a pozerat' do minulosti. Miesto toho sa však pozrime do budúcnosti. A tá je (aj) o peniazoch.

Ďakujeme všetkým, ktorí sa obrátili na ministra kultúry Mareka Maďariča s prosbou, aby prehodnotil výšku dotácie pre K&S na rok 2007 a trochu tak vyvážili názor príslušnej „literárnotýždennikovej“ grantovej komisie. Veríme, že aj vaše hlasy prispeli k tomu, že nám bola výška dotácie napokon zvýšená, i keď len na polovicu toho, čo sme dostali vlni. Po dlhom váhaní sme sa nakoniec

rozhodli vydať nie šesť, ale obvyklých dvanásť čísel, a to aj za cenu, že za toto naše predsavzatie zaplatí nielen redakcia, ale aj autori a ostatní spolupracovníci. Samozrejme, zároveň sme si pritom boli vedomí, že na niečo takomto sa nedá dlhodobo stavať. S entuziazmom tvorcov a prípadnou podporou ťažko zháňaných sponzorov sa dá vydávať jedno-dve čísla do roka, ale nie pravidelné periodikum, o aké nám ide.

A keďže ide o budúcnosť, stojí zato zamyslieť sa nad tým, prečo sme sa tento rok dostali do takej ťažkej situácie. Základný problém vidíme v tom, že podpora nešťátnej kultúry evidentne nepatrí medzi priority ministra Mareka Maďariča. To sa prejavilo jednak vo výške finančných prostriedkov vyčlenených na túto oblasť a jednak v spôsobe ich rozdeľovania. Ale aby sme to nezvalovali len na jedného človeka – smutným faktom ostáva, že sa slovenská kultúrna verejnosť zatiaľ nezmohla na lepší systém podpory nešťátnej kultúry ako ten, v ktorom o existencii či neexistencii kultúrnych aktivít rozhoduje len vôľa úradu/úradníka a nie vecné pravidlá a nezávislé hodnotiace kritériá.

Sú to úradníci (formálne ministri), ktorí menujú grantové komisie. A nič im nebráni vymenovať komisie politické, jednofarebné či nekvalifikované. Inak by sa nemohlo stať, že by príslušnú komisiu temer výlučne tvorili ľudia z okruhu jedného periodika, ktorá bez hanby navrhla absolútne najvyššiu dotáciu práve tomuto časopisu a jemu (názorovo a inak) konkurenčným časopisom odporúčala prideliť likvidačnú podporu – nulovú alebo blízku nule. Keby takéto komisie boli viazané pravidlami na udeľovanie dotácií, nemohlo by sa stať, že by bez riadneho odôvodnenia boli rozdiely v dotáciách päťnásobné či desaťnásobné, a to aj po prepočítaní na objem publikovaných textov (čo je parameter zahŕňajúci rôznu periodicitu a rôznu rozsah čísel jednotlivých časopisov). Lebo keby v komisii sedeli odborníci, vedeli by, že u väčšiny časopisov sú rozdiely vo finančných nákladoch na rôznu väzbu a formát malé a aj tak zahrnuté v predajnej cene, a teda nemajú byť zohľadnené vo výške grantu, a na druhej strane príliš opulentná a neprímeraná polygrafická výprava nie je práve výrazom kultúrnosti a rozhodne nemá byť krytá z verejných zdrojov. Pri zodpovednej práci komisie by sa ani nemohlo stať, že by vyššie dotácie získavali

časopisy, ktoré v minulosti skôr nevychádzali, ako vychádzali. Ani by sa členovia komisie pri svojej práci nemohli sústreďovať na penalizovanie úspešných a podporovanie priateľsky naklonených či na vymýšľanie si ešte bizarnejších ad hoc „pravidiel“. A to nehovoriac o tom, že sme sa nezmohli na systém rešpektujúci špecifikum podpory nešťátnej časopisov viazaných na predplatiteľov a distribútorov, v ktorom by komisie nemuseli každý rok znovu a znovu absurdne posudzovať či napríklad renomovaný literárny časopis, ktorý vychádza viac ako štyridsať rokov, dostane v danom roku podporu alebo nie.

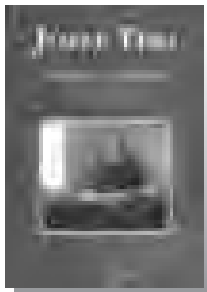
To, že sa kultúrna obec nezmohla na lepší systém, že sa radšej spoliehala na to, že si každý nájde nejaký ten súkromný (osobný či politický – ak sú „naši“ pri moci) chodníček k podpore, svedčí o našom vzťahu ku kultúre ako univerzálnej hodnote. Tak ako o vzťahu k nej svedčí laxný vzťah politických elít, ktoré (spolu)nesú minimálne zodpovednosť za narábanie s verejnými prostriedkami vrátane tých, ktoré sú určené na podporu kultúry. I tej nešťátnej.

A teda na záver: za danej situácie si netrúfame odhadnúť budúcnosť K&S. Žiadosť o grant na rok 2008 sme podali. Uvidíme.

Ladislav Kováč: Metafyzujúci hnojival	2
Milan Zemko: Ambiciózny kňaz v slepej uličke politiky a histórie	3
Soňa Szomolányi: Nad pitvou uskutočnenej utópie	4
Lubomír Tomáška: O hľadání otázok	5
Marek Mocker: Vzostup a pád jednej teórie	6
Lubica Lacinová: Byť príslušníkom strednej triedy je sladkosmutné	7
Ivan Žucha: Praotec Freud a jeho dediči	8
Ivana Kaduková – Adamcová: Sex z každej strany	9
Aňa Ostrihoňová: Neviditeľná liečba	10
Katarína Ihringová: Svet očami obrazovej básne	11
Anna Grusková: Okno s bříšky ještěrek	12
Uršuľa Kovalyk: Šepkajúce lyžičky slečny Júlie	13
Miroslava Sandtnerová: Ako sa Mariánske legendy piesňami stali	14
Elena Hradiská: Agresívne médiá, ohrozené deti	14
Tomáš Jahelka: Návrat stredoveku	15
Derek Rebros: Nežmúriť, čítať pozorne	15
Celoživotní sprievodcovia Róberta Adamca	16

Ambiciózný kňaz v slepej uličke politiky a histórie

- ▲ Miroslav Fabricius, Katarína Hradská (zost.)
- ▲ Jozef Tiso. Prejavy a články (1938 - 1944)
- ▲ AEPRESS 2007
- ▲ 696 strán
- ▲ 833 Sk

- ▲ Miroslav Fabricius, Ladislav Suško (zost.)
- ▲ Jozef Tiso. Prejavy a články (1913 - 1938)
- ▲ AEPRESS 2002
- ▲ 570 strán
- ▲ 770 Sk

Málokto slovenský politik, ak vôbec nejaký, bol prijímaný aj odmietaný s toľkou vášňou, nenávisťou aj náklonnosťou ako Jozef Tiso, prezident Slovenskej republiky v rokoch 1939 až 1945. Aj širšia zainteresovaná verejnosť, predovšetkým tá povojnová, si však naňho vytvárala názor takpovediac z druhej ruky, bez dôkladnejšej znalosti jeho činnosti a názorov v niekoľkých historických etapách. J. Tiso, muž s veľkými ambíciami – najprv cirkevnými a po vstupe do politiky aj politickými – pôsobil totiž od roku 1913 ako publicista a ako politik, člen Slovenskej ľudovej strany od roku 1919, teda prakticky celú prvú ČSR, v druhej republike bol vedúcou politickou postavou Slovenska aj republiky a od 14. marca 1939 jednoznačne prvým politikom slovenského štátu až do jeho zániku v apríli 1945.

Tým sa však pôsobenie J. Tisu nekončilo, aj keď sa jeho spoločenská rola zmenila z vodcovskej na rolu vyšetrovaného, súdeného a odsúdeného väzňa. Poslednú bodku za činnosťou živého kňaza, politika a štátnika dalo až vykonanie hrdelného trestu jedno aprílové ráno roku 1947. Od tej chvíle začalo pôsobiť na slovenskú a v istom zmysle aj na českú verejnosť, najmä tú spoločensky zainteresovanú, kontroverzné politické dedičstvo J. Tisu.

Aké je toto dedičstvo v podobe prevažne politických článkov a prejavov, o tom hovoria dva pomerne tučné zväzky vydané (s trochu dlhým intervalom) v rokoch 2002 a 2007. Tretí zväzok, zaznamenávajúci verejne vyslovené slová J. Tisu v jeho záverečných troch rokoch života, bude nasledovať, dúfajme, v kratšom čase. V dvoch zväzkoch je publikovaných takmer sedemsto článkov a prejavov na najrôznejšie témy, ku ktorým sa mohol a mal, ale aj nemusel, no chcel kňaz, politik a štátnik vyjadriť. Mimochodom, kňazská profesia zanechala výraznú stopu aj na jeho politickom vystupovaní – politické prejavy nesú znaky kázne a publikované kázne, napr. z púti, majú pečať politického prejavu.

Osobne nemôžem tvrdiť, že všetko, čo J. Tiso napísal či povedal, je pre mňa absolútne neprijateľné. Pozornosť si aj dnes zaslúžia napríklad niektoré jeho názory na sociálnu problematiku, inšpirované aj zaštitené pápežskými encyklikami, ale aj obrana svojbytnosti slovenského národa, či kritické stanoviská voči centralistickej politike prakticky všetkých prvorepublikových vlád. Historici charakterizujú ako zmysluplné aj jeho pôsobenie ako ministra zdravotníctva v čase tzv. pánskej koalície v rokoch 1927 – 1929 a oceňujú aj jeho neguciačné schopnosti smerujúce k širším než len straníckym cieľom. Koniec

koncov, tak ako iní politici v rôznych historických obdobiach, aj J. Tiso sa postupne menil a doba, resp. jej aktéri mali zhodnotiť túto zmenu. Sústreďiť sa preto chcem na dva problémové okruhy, s ktorými sa J. Tiso vyrovnal spolu so svojimi straníckymi priateľmi (ľudákmi) tak, že ich „riešenia“ priviedli stranu, štát, ktorý založili, aj ich samých do politickej a následne niektorých aj osobnej záhuby.

Prvým okruhom sú Tisove postoje k úlohe a zmyslu politickej strany, predovšetkým k jeho vlastnej Hlinkovej slovenskej ľudovej strane a k politickému systému československého a následne slovenského štátu. V tejto súvislosti treba poznamenať, že J. Tiso bol nielen verným, ale aj popredným členom svojej strany, čoraz väčšmi sa podieľajúcim na jej politickom profile. Za prvej ČSR Tiso stál na pôde československej štátnosti a demokracie a v rámci nej sa on a jeho strana usilovali presadiť autonómiu Slovenska, čo sa im až do októbra 1938 nepodarilo. Od parlamentných volieb v roku 1925, keď sa HSLS stala najsilnejšou stranou na Slovensku, si však ľudáci nárokovali postavenie jediného politického predstaviteľa Slovákov, hoci

loslovenské požiadavky. Táto predstava o výlučnosti HSLS v slovenskej politike sa naplno prejavila po 6. októbri 1938, keď ľudáci spoločne s predstaviteľmi ostatných občianskych strán na Slovensku (bez komunistov a sociálnych demokratov, ako aj bez menšinových strán) presadili voči ústrednej vláde prijatie ľudáckeho návrhu autonómie Slovenska a HSLS začala okamžite politicky valcovať svojich spojencov. Nasledovalo azda najskľučujúcejšie obdobie likvidácie pluralitného demokratického

Kňazská profesia zanechala výraznú stopu aj na Tisovom politickom vystupovaní – jeho politické prejavy nesú znaky kázne a publikované kázne, napr. z púti, majú pečať politického prejavu

systému na Slovensku, keď sa demokratické strany aj bez brachiálnej moci, ktorú ľudáci v tom čase ešte nemali, dali zlikvidovať splynutím s HSLS. Za odmenu dostali niekoľko mandátov v Sneme Slovenskej krajiny, zvolenom prvýkrát v histórii na jednotnej kandidátke, a zo-

– ako inak? – jedinou držiteľkou historickej kontinuity slovenského národa. No súčasne prezident a potom aj vodca J. Tiso znovu a znovu apeluje na členov strany, aby prejavovali oveľa viac stranej aktivity, do ktorej sa viac či menej uspokojeným partajníkom priveľmi nechcelo. Tieto a ďalšie charakteristiky vládnucej „štátnej strany“ sa mali po krátkej demokratickej „medzihre“ opäť celé desaťročia objavovať v pozmenenej podobe v režime inej štátost strany – tento raz v syto červenej farbe.

Druhým tematickým okruhom, úzko spojeným s témou vládnucej strany, je problematika slovenského štátu, ktorý bol vo veľkej miere Tisovým slovenským štátom, prijatým – iste aj pod vplyvom pudu sebazáchovy – z Hitlerových rúk. Ľudáci za prvej ČSR celé roky vyhla-

prezident Tiso zistil, že musí budovať „ľudové Slovensko podľa smerníc národného socializmu“. Ten bol, pravda, nemeckého, presnejšie – nacistického pôvodu.

Tiso sám pri niektorých prlížitosťiach priznával, že zahraničná politika nie je jeho doménou a poznať to aj na jeho článkoch a prejavoch. Koncentruje sa v nich na vnútorné problémy Slovenska a zahraničná politika sa v nich ukazuje len ako vonkajší, z hora daný rámeč, ktorý je nevyhnutne rešpektovať. Medzinárodnú situáciu a jej vývin J. Tiso spravdila len konštatuje, nevysvetľuje ju. Zahraničnopolitická doktrína je však jasná: úzke, ba čo najužšie spojenectvo s Nemeckou ríšou, ktoré je zárukou existencie Slovenska a ktoré prezident a vodca najmä po Salzburgu zdôrazňuje natoľko, že pripomína okridlené gottwaldovské heslo vo variante „S Nemeckou ríšou na večné časy a nikdy inak!“ Súčasťou tejto doktríny je (celkom pochopiteľný) zásadný antikomunizmus, ktorý Tiso, aj ako katolícky kňaz, už od vstupu do politiky vnímal ako najväčšie nebezpečenstvo pre Slovákov a svoju cirkev. Západným veľmociam nevenoval Tiso vo svojich prejavoch prakticky žiadnu pozornosť, to však z hľadiska toho, ako sa vyvíjala svetová vojna, nebolo podstatné, podobne ako nebolo podstatné, že vo svojich verejných vystúpeniach sa pomerne málo dotýkal tzv. židovskej otázky. Podstatné bolo, že svojimi verejnými prejavmi dôkladne „priklincoval“ vládne rozhodnutia proti Židom. Nepodpisal sice tzv. Židovský kódex zo septembra 1941, pretože išlo

Hilda Gažová, 2004 – 2007

získali len relatívnu väčšinu hlasov. Slovenských politikov pôsobiach v českoslovakisticky orientovaných stranách zvykli označovať za odrodilcov a zradcov, aj keď v ich vlastnej strane si našiel miesto a silnú pozíciu nejednen bývalý maďarón, napr. aj J. Tiso. Je pravda, že pred vojnou nepatril k maďarónskym radikálom, akých sa na Slovensku našlo nemálo, bol len takým, aby si nepokazil sľubnú cirkevnú kariéru.

V roku 1938, teda v čase, keď vláda v stave ohrozenia republiky rokovala s Nemcami o národnostnom štatúte, Tiso ako jeden z ľudáckych predstaviteľov dal zreteľne najavo, že republika aj jej demokratický systém je len nástrojom, prostriedkom dobrobytu národa, samozrejme v predstavách HSLS, a samotná ľudová strana nie je stranou v bežnom slova zmysle, ale „hnutím národa“, nekladie teda pri rokovaniach s vládou stranícke, ale celonárodné, ce-

stali im aj nejaké pozície v slovenskom hospodárstve... (Komunisti o desať rokov neskoršie museli prejavovať väčšie násilie a prejavovať ho na dvakrát, kým znovu zlikvidovali demokraciu.) Tiso v tejto súvislosti hovoril o konci štiepenia národa, pretože politické strany dohrali svoju úlohu, pravdaže s výnimkou jednej, tej jeho, v ktorej sa „zjednotil celý slovenský národ“.

Po vzniku slovenského štátu – v zrýchlenom tempe podľa partitúry A. Hitlera – Tiso pripomína: „... hneď po 6. októbri sa povedalo: Jeden Boh, jeden národ, jedna organizácia, jedna strana na Slovensku.“ A v iných článkoch a prejavoch pribúdajú ďalšie epitetá „štátnej strany“: HSLS musí byť nositeľom a usmerňovateľom budovateľskej práce v slovenskom štáte, je stranou „politickú vôľu slovenského národa“, pravdaže aj nositeľkou a dovšiteľkou slovenskej politickej revolúcie a

sovali československý štát za svoj štát, od ktorého žiadajú len splnenie sľubov zakotvených v Pittsburskej dohode. No vo Vyhlásení vlády Slovenskej krajiny, ktorú Tiso predniesol v novozvolenom sneme vo februári 1939, už zreteľne dominovala vízia vlastného slovenského štátu, aj keď predbežne v rámci československého štátu, ktorý Tiso spomenul len celkom okrajovo. Slovenský štát, ktorý vznikol náhle a predčasne podľa Hitlerových intencií a pod jeho „ferulou“, sa formoval ako autoritatívny štát na čele s jednou stranou, aj keď Tiso uisťoval jeho obyvateľov, že všetko sa deje bez akéhokoľvek tlaku veľkého spojenca a ochrancu. Slovenský štát sa mal budovať v duchu kresťanského nacionalizmu a kresťanského socializmu. Samozrejme nesmel to byť demokratický štát, ktorý údajne zlyhal pre nedostatok autority. Vela sa však zmenilo po salzburských rokovaniach v júli 1940, keď náhle aj

o vládne nariadenie, no jasne ho odobril, podobne ako schvaľoval v pamätnom holíčskom prejave v auguste 1942 deportácie Židov. Potom sa na židovskú tému odmlčal, prinajmenšom do jesene 1944, keď začala záverečná vlna židovských deportácií.

Prejavy politikov v historickej retrospektíve neradno brať doslova, aj tu platí príslovie, že reči sa hovoria a chlieb sa je. Dôležitý je preto ich kritický rozbor v konfrontácii s inými dokumentmi a najmä s ich konkrétnymi politickými činmi. Dva zväzky článkov a prejavov Jozefa Tisu sú však vo vysokej miere symptomatické pre jeho politickú a štátnickú činnosť. Sú preto aj jedným z dôležitých svedectiev osvetľujúcich vykročenie prvého a jediného prezidenta prvej Slovenskej republiky po ceste, z ktorej už nebolo východiska ani návratu.

Milan Zemko

Nad pitvou uskutočnenej utópie

Osemnásť rokov od pádu komunizmu je stále krátke obdobie na dostatočný odstup pre historikov a zase príliš bohaté na udalosti pre sociálnych vedcov, aby okrem analýz a reflexií aktuálne prebiehajúcich zmien zamerali pozornosť aj na to, v čom sme niekoľko desaťročí žili. A tak s vlastnou pitvou komunizmu i jeho dedičstva prichádza prírodovedec, kognitívny biológ a humanista Ladislav Kováč v rozsiahlej eseji Prírodopis komunizmu. Hoci väčšinu jej kapitol autor samostatne publikoval v zahraničí, kniha nie je súborom príležitostných článkov, ale koncentrát evolučne akumulovaných ideí.

Pre sociálnych vedcov je kniha biológa zdrojom podnetných ideí. Nie so všetkými tézami súhlasím, ale mám z toho kognitívne potešenie, lebo polemizovať s takým zdatným oponentom je silným podnetom na premýšľanie. Najmä keď autor sám chápe polemiku ako príjemnú hru a svojimi občas až veľmi zjednodušujúcimi závermi vedome provokuje. Preto sa aj vo svojej úvahu účelovo sústreďím na tie z množstva zaujímavých ideí, o ktorých sa mi žiada z môjho profesionálneho pohľadu obzvlášť debatovať. Patrí k nim aj hlavný argument autora, že komunizmus, zadaný ako nezamýšľaný sociálny experiment, nebol historickou náhodou, ale bol vyústením racionalizmu, jedného z hlavných prúdov kontinentálneho myslenia. Takéto chápanie komunizmu vo mne vyvoláva najsilnejšie pochybnosti a aj otázku, či sa tu autor sám nedopúšťa podobnej redukcie, akú pripisuje sociálnym vedcom – unikauzálnosti, a či tak neopúšťa presadzovaný rámec evolučného prístupu. Myslím, že sa zhodneme v názore, že dejinný pohyb je výsledkom interakcie najrozmanitejších síl, výsledkom kríženia individuálnych a skupinových snáh, ktorý však nie je redukovateľný na žiadne z nich. Je konglomerátom udalostí, o ktorých rozhodli nepredvídateľné náhody, a nie je teda logicky usporiadaným príbehom. Hoci marxizmus bol ideovým zdrojom pre Lenina, tak o tom, ako má vyzeráť komunizmus – ako má fungovať štát a ekonomika –, sa v Marxových spisoch veľa nedočítal. Preto komunizmus ako politický a sociálny systém, tak ako sa začal formovať v zaoštalom Rusku, bol skôr leninským projektom radikálnej utópie a výsledkom interakcie preferencií aktérov, prostredia – interného a externého – a inštitúcií. Najmä inštitúcie leninského typu strany – silne centralizovanej politickej organizácie, ktorú autor oprávnenne označil za diabolský nástroj despotie. K tomu všetkému treba pridať faktor kontingencie, náhod. Preto vysvetľovať zrod takej historickej udalosti ako komunizmus vyústením racionalizmu, sa mi zdá redukcionizmom už nielen metodologickým.

Heuristické zafinovanie si sociálneho a politického systému komunizmu ako nezamýšľaného či „reverzného“ experimentu a jeho vyhodnotenie autora vedie k záveru, že ľudská nemenná prirodzenosť – vyznačujúca sa mýtofiliou, hyperemocionalnosťou, hypersociálnosťou a vystrašenosťou – nie je v protiklade s komunizmom. Tak ako nie je v rozpore s autoritárskymi systémami v ľudskej histórii. Zo zistenia, že prirodzené sklony ľudských bytostí nebránia realizácii ani takých obľudných projektov, ako bol nacizmus a komunizmus, L. Kováč vyvodzuje pre politológov prirodzené poučenie, že treba zabrániť vzniku inštitúcií, ktoré by dovoľovali realizáciu zla. A treba tomu zabrániť už v štádiu ideového projektu. Kým Arendtová uvidela koncept banálneho zla – pre úroveň aktérov, tak L. Kováč to revidoval pre úroveň vyššiu: „Zlo inštitúcií totalitných systémov – komunizmu i nacizmu – nebolo banálne, ale diabolské, banálne bolo zlo individuí.“

Autor v úvode zdôrazňuje, že vychádza z osobnej skúsenosti a „sám seba chápe ako jedno z pokusných morčiat, použitých v komunistickom experimente“. Zároveň – a možno aj práve preto, že bol sám tvrdo postihnutý normalizačnými čistkami – usiluje o odosobnený pohľad. Skúma a vyhodnocuje priebeh a výsledky toho nezamýšľaného experimentu s odstupom prírodovedca, bez vynášania morálnych súdov a hľadania osobných vinníkov. Niekedy to až preženie, keď píše, že „všetci, čo prežili pokusy komunistického laboratória, si zaslúžia – rovnako vinníci, obeť i diváci – bezhraničný súcit“. Možno to síce prijať ako afektívne vyjadrenie, ale nie ako kvalifikatórny výrok. Súhlasím, že „genetická výbava, okolnosti imprintingu a podmienkovania i konkrétne situovanosť aktéra“ majú vplyv na jeho konanie, ale to nie je dôvod prijívať až deterministicky znejúci záver, že

Jednotlivými kapitolami sa ako spojovacia niť tiahne autorovo presvedčenie, že naše znalosti o človeku, ľudskom správaní a sociálnej dynamike sú minimálne, ba takmer nulové. S tým súvisí aj jeho veľmi kritické hodnotenie súčasného stavu sociálnych a humanitných vied – spoločne označených za vedy kultúrne – ako veľmi zaostávajúcích za rozvojom vied prírodných a zostávajúcích na úrovni Aristotela.

„v poslednej inštancii vlastne sociálny systém nesie zodpovednosť za to, čo sa stalo a čo sa deje“. Nakoniec autor sám v úvahu o zodpovednosti členov za činnosť KSC robí záver formou rétorickej otázky: „Lenže môže neznanosť povinnosti automaticky zbavovať aktérov ich viny?“ Existuje dosť dôkazov, že v podobných situáciách sa rôzni ľudia v tom istom systéme rozhodli a konali rozdielne. Je pravda, že ničím neobmedzená slobodná vôľa bola vždy len artefaktom filozofie. Ale ani rastúca evidencia o kritickej role mozgu a génov na správanie, ako aj vplyv socializácie nevytvára psychiky normálnych jedincov zo zodpovednosti za svoje činy. Tradičný pojem slobodnej vôle postavený na báze tabuly rasa je síce už zastaraný, no pojem ako taký má svoje oprávnenie. Ak berieme interakčný model správania, inšpirovaný perspektívou evolučnej biológie, vážne (genotyp a prostredie, jedinec, inštitúcie a kontext) a odmieta unikauzálnosť, tak nemožno prijívať ani vyššie uvedené sociologické determinizmus. Ten zodpovedá skôr tradičnému modelu sociálnej vedy, zdôrazňujúcemu jednostranný vplyv premenných prostredia („nurture“), tu vo význame politickej socializácie) na rozhodovanie a konanie.

Konzistentne s uvedeným chápaním komunizmu ako vyústenia racionalizmu – predstavy, že namiesto evolučne vytvorených inštitúcií kapitalistického sveta možno v štýle sociálneho inžinierstva postaviť také, ktoré odstránia vykorisťovanie a zabezpečia spravodlivosť pre pracujúce masy – formuluje autor analogicky k postholokaustovej theodícii aj otázku „ako mohlo dôjsť k takej tragédii v mene Rozumu“. Mám pochybnosti, či takto definovaná postkomunistická Logodicea je správne postavená otázka. Ak sa komunizmus aj odvolával na rozum, to ešte neznamená, že bol skutočne projektom vedecky usporiadanej a riadenej spoločnosti. Bola to predovšetkým ideológia vedecky riadenej spoločnosti – utópia, ktorá sa mocensky začala realizovať vynálezom – „leninským typom strany“. Likvidácia nepriateľov – najprv triednych a potom zradcov z rôznych skupín obyvateľstva – nebola ničím iracionálne, ale bolo

od počiatku zakódované v leninskom projekte. Prítom išlo nielen o likvidáciu sociálneho typu, ale aj o fyzickú likvidáciu miliónov. Okrem bezútešnej sociálno-ekonomickej situácie vojnového Ruska, práve autorom zafinovaný prirodzený sklon k mýtofilii nám vysvetlí, prečo diktatúra zavedená menšinou bolševikov dokázala osloviť masy. Dodávam, že aj vďaka intelektuálom – afektuálom. Alebo Leninovým slovníkom „užitocným idiotom“, ktorých od vzniku až po pád komunizmu bolo aj v Západnej Európe a najmä vo Francúzsku dosť. Autor vo svojej úvahu o role intelektuálov používa tento termín axiologicko-neutrálne jednako pre tých, čo „očarení mágiou slova“ produkujú utópie a mýty, ako aj pre iných, čo tie mýty demaskujú. V tom sa zhodneme, ale práve pôsobenie intelektuálov ako pri zrode komunizmu, tak i nacizmu mi nedá súhlasiť s autorovým tvrdením, že „intelektuáli vždy

vyjadrovali stav poznania, aké ľudstvo dosiahlo“. Oni vyjadrovali skôr stav, ktorý bol dosiahnutý v rámci ich referenčnej skupiny. Predsa, ak intelektuál Sartre vyjadril sympatie k reálnemu socializmu a potom maoizmu, respektíve Foucault neskôr napísal odu na revolúciu ajatolláha Chomejního v Iráne, tak to rozhodne nepredstavovalo stav poznania vo svete. Ich obdiv k vodcom antiimperialistických hnutí predstavoval skôr ich potrebu afektuálneho postoja pri hľadaní alternatív k status quo a absenciu konfrontácie slov s činmi.

Jednotlivými kapitolami sa ako spojovacia niť tiahne autorovo presvedčenie, že naše znalosti o človeku, ľudskom správaní a sociálnej dynamike sú minimálne, ba takmer nulové. S tým súvisí aj jeho veľmi kritické hodnotenie súčasného stavu sociálnych a humanitných vied – spoločne označených za vedy kultúrne – ako veľmi zaostávajúcích za rozvojom vied prírodných a zostávajúcích na úrovni Aristotela. Týmto vedám pripisuje neznanosť darvinovského princípu, ktorý je podstatným hráčom v sociálnej dynamike a „sklon redukovať nesmierne množstvo príčin a účinkov na jednu alebo len malý počet“. Súhlasím, že neznanosť modernej evolučnej teórie u sociálnych vedcov si zaslúži kritiku. No žiada sa mi pripomenúť, že v poslednom desaťročí sú pokusy integrovať pohľad evolučnej biológie do teoretického rámca jedného z hlavných prístupov politickej vedy – súčasného historického inštitucionalizmu. Nehovoriac o rozvoji biopolitiky ako samostatnej špecializácie v politickej vede od 80. rokov. Súhlasím, že ignorovanie poznania modernej evolučnej biológie a abstrahovanie od nemennosti ľudskej prirodzenosti zaslepuje pri skúmaní spoločenského vývinu. Hoci politická korektnosť nemá vo vede miesto, tak teórie demokracie veľmi cudne obchádzajú tie menej priaznivé črty prirodzeného repertoára ľudského správania: sklony ľudí k mýtofilii, hyperemocionalite a vytváraní štruktúr dominancie, indoktrinovateľnosť a sklon k poslušnosti. Ako na to v závere svojho výskumu upozorňujú aj reprezentanti biopolitiky – Somit a Peterson (eds. Research in Biopolitics,

1997), tvrdiac, že ľudské bytosti majú prirodzený sklon poslúchať autoritatívne príkazy – aj keď tým poškodia iných a aj seba. Je o tom experimentálny dôkaz Milgrama (1974) a viacerých replikácií jeho experimentov. Preto prevaha autoritárskych systémov v histórii ľudstva, tak ako komunizmu, nie je ničím „neprirodzené“. Avšak ani nie nevyhnutné, lebo vďaka kultúrnej evolúcii je demokracia možná a udržateľná.

Som si vedomá ich zaostávania v porovnaní s prírodnými systémami, a tu u nás z historicky známych dôvodov ešte viac. Navyše často to, čo je prezentované v médiách ako politologické analýzy, dáva prírodovedcom dôvody konštatovať, že to nedosahuje ani úroveň chémie na prelome 18. a 19. storočia, keď sa horenie vysvetľovalo tajomnou látkou flogistonom. Napriek tomu si dovoľm tvrdiť, že už teraz je toho poznania nepomerne viac, ako sú decizori ochotní a schopní zobrať vážne ako východisko pre strategické rozhodnutia. Napríklad rozhodnutiu o vstupe sovietskych vojsk do Afganistanu predchádzala dôkladná analýza odborníkov pre danú oblasť a jej záver odporúčal „nevstupovať, lebo niet šance na víťazstvo“. Podobne mala vládna elita USA k dispozícii špičkových odborníkov – arabistov, ktorých poznanie bolo pri operácii „Irak“ ignorované. Moc poznania v konfrontácii s politickou mocou až príliš často prehráva, aby bolo možné poznanie ako také považovať za determinujúci faktor sociálno-politického vývoja. Preto aj autorovo tvrdenie, že „sme nepodrobili systémy nacizmu a komunizmu dôkladnej analýze, nevyvodili sme z ich skúsenosti, konzekventné závery a za to teraz platíme novým utrpením a novým masovým vraždením“, čítam ako precenenie moci čistého poznania. Na úkor významu afektívnej roviny ľudského správania, ktorú práve on tak zdôrazňuje. Hoci autor osvietencko-racionalistický pohľad považuje za „ilúziu o neobmedzených možnostiach ľudského rozumu“, tak sa mi zdá, že ani jemu tá ilúzia nie je cudzia.

Myslím si, že po prečítaní tejto knihy by čitateľ mal považovať stav, ktorý za tých 18 rokov od Novembra '89 Slovensko dosiahlo, skôr za zážrak a nie za dôvod na permanentnú frustráciu a rozčarovanie. Napriek tomu, že vrcholné ústavné pozície obsadili ľudia imprintovaní formálnymi i neformálnymi pravidlami z čias vlády leninského typu jednej strany. Teda ontologickí pragmatici, ktorí si názory a hodnoty účelovo prispôbujú cieľu. Boli zvolení v slobodných voľbách a reprezentujú väčšiu časť spoločnosti. To tiež vyjadruje mieru dedičstva starého režimu, ako aj kapacity tejto spoločnosti „18 rokov po“. Menej samozrejme je aj na základe autorovho obrazu komunizmu odpoveď na otázku, ako bolo vôbec možné, že sa našla kritická masa aktérov, ktorí po zrútení toho kolosu začali na jeho pozostatkoch inštalovať evolučne vytvorené inštitúcie demokracie a trhovej ekonomiky.

Na záver sa mi žiada poukázať na jedno kľúčové poučenie, ktoré L. Kováč formuloval v súlade s vlastným kredo humanistiky. Je to kvalifikatórny výrok, s ktorým bezvýhradne súhlasím: „Ak má liberálna demokracia s princípmi tolerance a polymorfizmu pretrvať, nesmie dopustiť hlásanie doktrín, ktoré odmietajú toleranciu a polymorfizmus.“ Mne z toho vyplýva aj dictum odmietnuť ideológiu multikulturalizmu, ktorá v mene uctievania rôznosti vyúsťuje až do mravného relativizmu a umožňuje prekvitať napríklad aj bojovnému islamizmu. Napriek tomu, že otvorene deklaruje likvidáciu polymorfizmu, kultúrnej diverzity, a to opäť v mene jedinej absolútnej pravdy a viery. Preto autorovo pripomenutie histórie, keď v demokratickom parlamente Československa komunista Gottwald v roku 1929 sľuboval svojim kritikom vykútenie krkov a asi nikto tomu vtedy neveril, je zmysluplné poučenie z pitvy komunizmu aj pre súčasné ohrozenia liberálnej demokracie v Európe.

Soňa Szomolányi

Hilda Gažová, 2004 – 2007

O hľadani otázok

- ▲ Ladislav Kováč
- ▲ Prírodopis komunizmu
- ▲ Kalligram 2007
- ▲ 228 strán
- ▲ 240 Sk

2. november 1989, z listu priateľom

„(...) Politruk, ktorého (nielen) kvôli jeho neznesiteľnému telesnému zápachu výrazne odlišuje od štíplavými splodinami blízkej kafilerie, označujeme skratkou KH (Kopa Hnoj), na politickej schôdzi mužstva piskľavým hlasom, mávajúc nad hlavou Leninovými spismi, vykrikuje permutácie ideologickej vaty a za našu pasivitu k textu Několic vět, ktorý nikto v miestnosti (vrátane KH) nečítal, sa nám vyhráza prevelením na západný okruh. Jeho huspeninovitá tvár, ktorej neforemnosť je výrazovo odporne prázdna, je zrkadlom súčasného režimu. My mlčky sedíme a submisívne nechávame jeho prázdne slová narážať do studených umakartových stien. Nikto z nás nie je schopný sa postaviť a povedať KH, že je úbohý primitív, ktorý by pri prvom výstrele imperialistickej armády pustil do gatí. Namiesto toho tupo čakáme, kým KH dotára a prepustí nás do ďalšej (ne)činnosti. Prepadá ma pocit prázdnoty. Koniec vojenskej služby je ešte bezodnejšie ďaleko a nie je možné zachytiť sa ani žiadneho časovo blízkeho jasnejšieho bodu. Blíži sa síce 17. november, deň študentstva, ale už sme boli upozornení, že dovolenka vzhľadom na všadeprítomných diverzantov a podvracačov neprichádza do úvahy a sviatok strávime v službe. Prítom je jasné, že napriek všetkým turbulenciám, ktorých svedkami sme boli v posledných mesiacoch, sa režim, tak ako huspenina na tvári KH, po krátkom otrase a vibrácii, vráti do pôvodného, odporne amorfného stavu. (...)“

Ako je možné, že takí úbohí, primitívni, nevzdelaní ľudia ako KH boli v hierarchii inštitúcie s takou dôležitosťou ako armáda, tak vysoko? Ako to, že nikto z nás, približne dvadsiatich vysokoškolsky vzdelaných mladých ľudí, nenašiel tú odvahu a guráž mu oponovať? Veď na prevelení na západný okruh nebolo nič, čo by bezprostredne ohrozovalo náš život. Prečo sme ho nechali tliačať a predvádzať jeho moc?

A ako je možné, že dva týždne pred pádom režimu si nikto z nás nepripúšťal, že situácia sa tak dramaticky zmení? Bolo to našou naivitou? Neopodstatneným pesimizmom? Alebo skôr neznalosťou základných pravidiel moderných kultúrnych vied? Ak áno, ako potom vysvetliť, že podobne pesimisticky vnímali vtedajšie perspektívy na zmenu už vtedy zrelí a v kultúrnych vedách vzdelaní ľudia?

15. december 1989, z listu priateľom

„(...) So zrušením vedúcej úlohy komunistической strany sa skončilo aj obdobie beznádejnej neistoty a evidentného strachu, ktoré prežívali miestne veliteľské kádre. Z okruhu prichádza rozkaz o odpolitizovaní a odideologizovaní armády. V našom útvare sa tejto heroickej úlohy celkom logicky (?) chopil KH. Zo „zástupcu pre veci politické“ sa za noc stáva „zástupcom pre kultúru a vzdelávanie“. Počas tej istej noci sa podľa ďalšieho rozkazu súdruhovia menia na pánov. A tak sa pri večernom hlásení ľúčim so súdruhom podplukovníkom a ráno toho istého človeka vítam ako pána. Aj sa mi vidí, že má taký aristokratickejší výraz. Pod pazuchou demonštratívne drží Krylovu platňu a spiklenecky sa na mňa usmieva. Lútosť z toho, že sa

nemôžem zúčastniť masových demonštrácií na námestiach je aspoň čiastočne vynahradená poznáním, že vojenská služba mi poskytuje unikátnu možnosť sledovať správne sa ľudí v podmienkach transformácie komunistической armády. Je nesmierne zaujímavé pozorovať vystrašených veliteľov, politrukov či nás, obyčajných poddôstojníkov, ktorí sa svoju submisivnosť spred 17. novembra snažia kompenzovať zakladaním buniek VPN, majúcich skôr morálno-očistný ako faktický význam. Hlavným koordinátorom tej našej sa stáva bývalý predseda jednotkovej organizácie SZM. (...)“

Mrzí ma, že som si na prelome rokov 89/90 nevedel denník. Tých pár zachovaných listov a nepresná pamäť neumožňujú využiť útvary komunistической armády ako model, na ktorom by bolo možné testovať niektoré abstrakcie z knihy Ladislava Kováča Prírodopis komunizmu. Ostáva sa len pýtať: Boli dôvodom absencie odvahy vystúpiť proti ľuďom ako KH základné atribúty ľudskej prirodzenosti? Aký bol dôvod nášho zlyhania? Bola príčinou nekonzistentnosti našich názorov a konania neriešiteľná dilema vyplývajúca z našej adaptácie na režim? Bol KH príkladom zvrátenej podoby komunistického šamana, ktorý nedostatok vzdelania a intelektu nahrádza zastrašovacími démonmi (západný okruh)? Sú konvertiti, podľa rozkazu meniaci sa zo súdruhov na pánov a zo SZM-ákov na koordinátorov reformy armády príkladmi ontologických pragmatikov, ktorí sa v dôsledku neexistencie brzd nastavenných kultúrnu evolúciu bez väčších problémov adaptujú na akékoľvek spoločenské zmeny? Do akej miery môže biologické vzdelanie človeka kvalifikovať na zodpovedanie takýchto otázok tradične patriacich do kompetencie kultúrnych vied?

„Podvodníci často vnikajú do vnútra skupiny a ťažia zo schopností jej členov, ktoré sami nemajú. Jednou zo stratégií

boja proti takýmto podvodníkom je generalizovaný odpor k cudziemu. Prejavuje sa tak, že všetci cudzinci, bez ohľadu na to, či sú alebo nie sú podvodníci, sú pacifikovaní blokovaním ich životných funkcií, odpudzovaním, fyzickým odsunutím alebo vyvraždením.“

Učebnicový príklad xenofóbie. Konkrétne príklady sa dajú nájsť v každej historickej knihe, v každých novinách. Zdrojom citovanej analýzy však nie je médium venujúce sa ľudským dejinám, či súčasnej situácii vo svete, ale vedecký časopis venujúci sa mikrobiológii. Hlavnými aktérmi nie sú ľudské spoločnosti, ale populácie baktérií.

Nie, nemienim zmieniť príklad dotiahnuť ad extremum. Netvrdím, že xenofóbia či iné formy ľudského správania sa dajú automaticky vysvetliť výsledkami štúdií z mikrobiálneho sveta. Predsa však: je jednoduché určiť, či popis ľubovoľnej situácie zo života bak-

Kedy platí Monodov postulát: „Čo platí pre baktériu, to platí aj pre (človeka)?“ a kedy je príslušný bakteriálny fenomén, akokoľvek sa jeho popis podobá ľudským „záležitostiam“, len analógiou?

térií je v porovnaní so životom ľudským čírou metaforou alebo reálnou homológiou? Kedy platí Monodov postulát: „Čo platí pre baktériu, to platí aj pre (človeka)?“ a kedy je príslušný bakteriálny fenomén, akokoľvek sa jeho popis podobá ľudským „záležitostiam“, len analógiou? Hľadanie najnižšej evolučnej úrovne, na ktorej sa príslušný fenomén vyskytuje a teda sa dá experimentálne študovať (Delbrückov princíp; <http://oldwww.fns.uniba.sk/~kbi/kovlab/principy.pdf>), je významnou a zároveň často veľmi náročnou a zradnou metodickou stratégiou. Jej správna aplikácia bola predpokladom mnohých významných objavov s dosahom až do ľudskej medicíny. Pri jej nepatričnom

využití však produkuje antropomorfizmy; atraktívne, ale zároveň neadekvátne vysvetlenia.

S dnešnými baktériami máme spoločného evolučného predka žijúceho pred 3,5 miliardami rokov a máme za sebou rovnaký čas biologickej evolúcie. Naše i bakteriálne bunky majú podobný bazálny metabolizmus, principiálne podobný genetický aparát, ich základné funkcie sú vybudované na podobných biologických základoch. Naše evolučné cesty sa rozišli až po takmer miliarde rokov a tie zanechali v našich bakteriálnych telách mnohé spoločné črty. Analogicky, pomaličky sa predierajú hústinou nástrah, ktoré na našich evolučných predkoch v histórii čakali, sme si z jednotlivých fáz evolučnej vetvy vedúcej k Homo sapiens priniesli biologickú výbavu, ktorou dnes disponujeme. Vráťme mozgu, ktorý práve v dôsledku evolučných mechanizmov zodpovedných za jeho súčasnú podobu zďaleka neoplyva dokonalým dizajnom. Napokon, neurobiológ David Linden mozog označuje výrazom kludge, čo je (slovami vojnového historika Jacksona Granholma) zle poskladaná kolekcia do seba

o našom osobnom svete (prítomnom, minulom a budúcom) využíva celý repertoár trikov, ktorými sám seba presviedča o pravdivosti fabulácií a výmyslov, ktorými pláta vlastnú nedokonalosť. Je fascinujúce, že ľudský mozog napriek (alebo vďaka?) spomínaným deficitom pred pár desiatkami tisíc rokov stál pri zrode kultúrnej evolúcie, ktorá vyústila do všetkých výdobytkov súčasnosti. Pohodlného bývania, masovej dopravy, informačných technológií, gastronómie, umenia, (...), zbrani hromadného ničenia, fašizmu, komunizmu...

Aké typy otázok teda môže stavať človek s biologickým vzdelaním, aby mohol pomôcť odpovedať na tradičné otázky kultúrnych vied? Povaha týchto otázok vyplýva z evolučnej trajektórie vedúcej k modernému človeku. Ktoré fenomény, týkajúce sa ľudského správania, sú založené na biologickom dedičstve, ktoré sme si priniesli od našich viac alebo menej vzdialených evolučných predkov? Ktoré sú špecifické pre poslednú evolučnú líniu vedúcu k človeku? V čom je naša biologická výbava odlišná od výbavy našich najbližších evolučných príbuzných? Ako sa odlišnosti v biologickej výbave odrážajú na rozdieloch v životnom štýle človeka a iných primátov? Ktoré z týchto rozdielov sú spôsobené biologickými dispozíciami človeka a čo kultúrou? Prečo sa tie isté ľudské biologické dispozície odlišne prejavujú v rôznych kultúrnych prostrediach? V ktorých prípadoch sa dá využiť na štúdium Delbrückov princíp a v ktorých musí byť experimentálnym modelom sám človek? Je ľudský mozog vzhľadom na jeho nedokonalý dizajn schopný pochopiť dynamiku ľudských spoločností? Budeme raz schopní predikovať spoločenské zmeny, aspoň v prípadoch, keď sú (v spätnom pohľade) priamo na spadnutie?

„Pokročil ľudstvo dostatočne rýchlo v poznani ľudskej prirodzenosti a v poznani spoločnosti, aby bolo schopné kontrolovať a riadiť vlastné inštitúcie? Toto je možno osudová otázka 21. storočia.“

Otázka, ktorá nám okrem toho pomôže aj v hľadaní vysvetlení našich osobných zlyhaní. Zlyhaní nielen z obdobia komunistického režimu.

Lubomír Tomáška

Hilda Gažová, 2004 – 2007

Vzostup a pád jednej teórie

▲ Zdeněk Nešpor,
Dušan Lužný
▲ Sociologie
náboženství
▲ Portál 2007
▲ 232 strán
▲ 443 Sk

▲ Malcolm Hamilton
▲ The Sociology
of Religion
▲ Routledge 2001
▲ 306 strán
▲ 30,51 USD

Celé dvadsiate storočie sa nieslo v znamení najprv náboženského úpadku a neskôr reminiscencií religiozity v živote západnej spoločnosti. Dva navzájom sa prelínajúce trendy zdobili a zároveň spochybnili teoretické tézy, podľa ktorých religiozita západnej civilizácie prechádza zlomom, na konci ktorého bude len racionálny úsudok a viera v pokrok. Štatisticky podložené dôkazy o odliive veriacich z chrámov duchovného opojenia boli pre sociológov presvedčivým dôkazom, že upadajúca zbožnosť je sprievodným javom modernizácie. Prítom postup modernizácie mal mať za následok vytrhávajúce jedincov od tradičných koreňov náboženskej viery a okrem iného byť sprievodným javom všeobecného odčarovania sveta. Do polovice dvadsiateho storočia sa všeobecne verilo, že proces sekularizácie je nenastaviteľným valcom všetkého, čo spomaľovalo proces modernizácie. V značnej časti európskych krajín výrazne poklesol záujem o (cirkevnú) religiozitu, či už pod ňou chápeme praktizovanie viery alebo počet krstov. To však ešte neznamená, že sa znížili náboženské potreby ľudí alebo sa stratila viera v transcendentálne authority, ako sa k tomuto tvrdeniu uchýľovali zástancovia sekularizačných teórií. I nad oblasťou sociológie náboženstva zostal visieť otáznik, keďže „jav“ sa strácal v modernizačnom chaose.

Teoretický omyl?
Niekedy od druhej polovice minulého storočia však dochádza k veľkému obratu. Sekularizáciu a sekularizmus nemožno vymazať z poznania, no ich prítomnosť nevylučuje tendencie vzniku, oživovania religiozity novej, či už v podobe tzv. privatizovanej religiozity, najrozličnejších foriem spirituality,

neviditeľného náboženstva alebo alternatívnych foriem viery. Religiozita sa prinavracia do verejnej sféry, zasahuje politiku, ekonomiku, šíri sa prostredníctvom médií, ovplyvňuje rad oblastí vrátane kultúry, vzdelávania a rodinného života. Vzhľadom na skepticizmus predchádzajúceho obdobia a reálne oživovanie v období nasledujúcim išlo o teoretický omyl alebo skôr o sebanaplňujúce prorocstvo sekularizačnej teórie? Vysvetľujúcim kľúčom k takto položeným otázkam by mala byť najnovšia práca Sociologie náboženství od Zdenka Nešpora a Dušana Lužného. Len podotýkam, že k danej knihe uverejnil podnetný príspevok v tomto mesačníku aj Štefan Šrobár (K&S, 7 – 8/ 2007). Zdeněk Nešpor už dlhšie sleduje prinavracanie sa religiozity do života individua a celej modernej spoločnosti, a to aj v podmienkach takej sekulárnej krajiny, ako je Česká republika. Z nedávnej minulosti je známou jeho štúdia Jaká Víra? (viac Súčasná zbožnosť – Mrtva veličina?, K&S 5/2005). Dušan Lužný sa zameriava a skúma náboženstvo vo vzťahu k modernizácii a sekularizácii. Prítom nejde o encyklopedické spisovanie prekonaného, čo má v fragmentoch zostať pre nasledujúce generácie, ale o programové práce, opisujúce modernú religiozitu a jej premenu, ako aj otvorené a neprebádané témy. Podobný štýl práce si zvolil aj americký sociológ Malcolm Hamilton, keď svojho času spísal všetko to, čo sa od vzniku sociológie o náboženstve povedalo, vyskúmalo a predovšetkým napísalo. Od osvietenstva a zakladajúcich otcov sociológie až po súčasných autorov poskytuje prierez teóriami, výskumami a polemikami o religiozite, jej podobách a formách, náboženskom pluralizme a sekularizácii. Hamilton explicitne tvrdí, že to, ako sa budeme k náboženskej situácii v historickej etape určitej spoločnosti vyjadrovať, závisí od toho, ako si oblasť náboženstva pre potreby svojej práce vymedzíme. Preto aj jednou z vysvetliteľných príčin osudu sekularizácie v teoretických koncepciách nedávnych sociológov je fakt, že neostre a nejednoznačné definície a príklon k jednej alebo druhej strane posunuli vnímanie fenoménu náboženstva do nových dimenzií.

Definičný zmätk
Poukázanie na definičnú rôznorodosť je sprievodným javom tak práce Nešpora a Lužného, ako aj knihy Hamiltona. Príčina teoretických zmätkov a zveličenie teórie sekularizácie sa prítom spája s prvotnou otázkou: čo presne je náboženstvo? V doterajšom skúmaní autori približujú dva prístupy vymedzovania náboženstva uplatňované v sociológii. Na jednej strane sú to tzv. substancionálne definície, ktoré vychádzajú z predstavy, že existuje nejaká podstata, ktorá je pre všetky náboženstvá spoločná. O hľadanie spojovacieho článku sa pokúšali už autori devätnásteho storočia. Edward Tylor hovoril o viere v „duchovné bytosti“, Marret o skúsenosti s mysterióznou a magickou silou alebo Bronislaw Malinowski o existencii tajuplnej sily mana. Antropologické pokusy doplnil na poli sociológie Emile Durkheim, podľa ktorého je náboženstvo systém vier a praktík, ktoré sa vzťahujú na posvätné veci a ktoré zjednocujú participujúcich do morálneho spoločenstva nazývaného cirkev. Hoci Durkheim mal bližšie k funkcionálnemu chápaniu náboženstva, podľa Nešpora a Lužného to neznamená, že by sme v jeho diele nenašli opačné tendencie. Počas dvadsiateho storočia sa počet prívržencov tohto typu definícií rozšíril napríklad aj o Petra L. Bergera. Hlavným problémom substancionálnych definícií bolo a je, že náboženstvo vymedzujú príliš úzko a neraz v kontexte tej-ktorej spoločnosti a kultúrneho systému. Obmedzujú sa na skúmanie premenných, akými je účasť na rituáloch, zna-

lost náboženských dogiem, prípadne výskyt vzorov správania, nekorešpondujúcich s učením cirkvi. Prívrženci týchto vymedzení neuvažovali o náboženskej zmene a čokoľvek narážalo na tradičné vymedzenia, chápalo sa ako proces zosvetšňovania. Ak by sme takúto definíciu prijali, upozorňujú Nešpor a Lužný, prinajmenšom v západnej Európe by platilo, že dochádza k sekularizácii.

Na druhej strane hovoríme o definíciách funkcionálnych, ktoré vychádzajú z predstavy, že prítomnosť náboženstva odpovedá na nejakú ľudskú

Zatiaľ čo substancionálne definície vymedzujú náboženstvo veľmi úzko, funkcionálne majú úplne opačný problém. Pretože kategóriu náboženstva rozširujú i na oblasti neraz nenáboženského charakteru, strácajú svoju interpretačnú silu.

potrebu alebo plní nejakú dôležitú sociálnu rolu, ktorá je v podstate trvalá. Ak prestanú fungovať alebo zaniknú staré náboženské formy, objavia sa nové alebo ich náhrady. Napríklad Thomas O'Dea medzi funkcie náboženstva zahŕňa ukazovanie miesta človeka vo svete, prekonávanie ťažkostí tohto sveta, s odkazom k neskoršej a posmrtnej náprave, legitimizáciu sociálneho poriadku, vytváranie pocitu bezpečia pomocou účasti na rituáli, udržiavanie osobnej alebo skupinovej identity a zjednodušenie prechodu medzi jednotlivými životnými fázami. Inými slovami, z tohto uhla pohľadu môžeme za náboženstvo považovať hocikaký systém vier a praktík, vzťahujúci sa na konečné ťažkosti ľudského života. V tejto súvislosti Nešpor a Lužný hovoria o akomsi „vyrovnaní“. Ide teda o svojho druhu „obchod s posvätným, ktorý je úspešný preto, že investície do viery nie sú príliš veľké, zatiaľ čo potencionálna nádej nesmierne“. Funkcionálne definície, inak označované aj inkluzívne, zohrali významnú rolu predovšetkým v druhej polovici minulého storočia a na svoju stranu pritiahli väčšinu sociológov – Thomasa Luckmanna, Robertsona Smitha, Kingsleyho Davisa, Milтона Yingera alebo súčasného sociológa Bryana Wilsona.

Zatiaľ čo substancionálne definície vymedzujú náboženstvo veľmi úzko, funkcionálne majú úplne opačný

problém. Pretože kategóriu náboženstva rozširujú i na oblasti neraz nenáboženského charakteru, strácajú svoju interpretačnú silu. K takto koncipovanému definičnému rozpätiu sa pridáva aj Hamilton. Podľa neho v modernej spoločnosti, okrem tradične vyprofilovaných cirkevných a denominačných foriem, sme svedkami náboženského pluralizmu, až náboženského trhu, keď atribúty náboženstva nadobúdajú, okrem športu a kultu osobností populárnej hudby, rovnako environmentálne hnutia, kultu lietajúcich tanierov, eko-feminizmu, dietetické

vyčerpávajú náboženské znaky, ktoré sú prítomné vo všetkých objavených formách religiozity. A nakoniec, neexistovalo objektívne stanovenie počtu atribútov triedy, na základe ktorých by sme mohli „náboženské“ oddeľovať od „nenáboženského“. Jedno z vysvetlení o vzostupe a následnom páde sekularizačných teórií možno pripísať tejto definičnej nejasnosti.

Obdobie zmeny

Od šesťdesiatych rokov minulého storočia sa teórie sekularizácie dostali do otvorenej konfrontácie s radikálnosťou spoločenských zmien. Ich výsledkom bolo prehlbovanie demonopolizácie a marginalizácie náboženstva, čo paradoxne viedlo k duchovným oživeniam. Interpretujúci Petra L. Bergera, Nešpor a Lužný si všimajú, že demonopolizáciou sa oslabuje klientela a prechádza do privatizovanej podoby. Náboženské formy a subjekty sa prostredníctvom vlastného rozlišovania stávajú trhovými subjektami, jednými z mnohých. V situácii pluralizmu si žiadna z náboženských foriem nemôže uplatňovať nárok na celok a prítom vytvárať štruktúry pevnej vierohodnosti. Na základe konkurencie a trhového mechanizmu vzniká niečo ako náboženský supermarket, kde si na základe ponuky veriaci racionálne vyberajú produkt napasovaný na ich požiadavky a potreby.

V rovnakom období sa koncipujú tiež ďalšie prívlastky pre náboženskú situáciu na Západe. Robert Nelly Bellah si prepožičiava pomenovanie občianske náboženstvo z diela J. J. Rousseau alebo Thomas Luckmann zavádza označenie neviditeľné náboženstvo, ktoré sa pre ďalšie obdobie stáva zastrešujúcim pomenovaním pre rôznorodosť nových náboženských hnutí, alternatívnych foriem spirituality a pod. Sila sekularizácie sa stala mýtom a sebanaplňujúcim prorocstvom. Netreba ju považovať za teoretický omyl ani za cyklický zostup v živote náboženstva. Skôr jej nositelia nezohľadňovali vedľajšie dôsledky vlastnej teórie a s ňou sa objavujúcich sprievodných javov demonopolizácie a deprivatizácie.

Obidve knihy netreba považovať za úzko špecializovaný tovar pre sociológov a sociálnych mysliteľov. Naopak, sú pre každého príležitosťou nazrieť do známej oblasti a prítom poskytujúcej stále veľa nepoznaného, alebo ako v prípade sekularizácie trochu zle chápaného.

Marek Mocker

Hilda Gažová, 2004 – 2007

Byť príslušníkom strednej triedy je sladkosmutné

- ▲ Douglas Coupland
- ▲ Eleanor Rigby
- ▲ Preklad Alexandra Ruppeltdová
- ▲ Slovenský spisovateľ 2006
- ▲ 190 strán
- ▲ 249 Sk

- ▲ Douglas Coupland
- ▲ Girlfriend in a Coma
- ▲ Flamingo 2004
- ▲ 280 strán
- ▲ 12,91 Euro

- ▲ Douglas Coupland
- ▲ Hey, Nostradamus!
- ▲ Vintage Canada 2003
- ▲ 336 strán
- ▲ 21 USD

- ▲ Douglas Coupland
- ▲ Generation X
- ▲ St. Martin's Press 1991
- ▲ 191 strán
- ▲ 15,95 USD

Byť príslušníkom strednej triedy je sladkosmutné. Pretože ak si stredná trieda, svet o tebe nevie. Pretože, ak si stredná trieda, histórii na tebe nezáleží. Pretože ak si stredná trieda, tvoje sny sú stredné. Pretože ak sú tvoje sny stredné, máš strednú šancu, že sa ti splnia. Pretože stredná šanca je dobrá šanca a niektorý z tvojich stredných snov sa asi počas tvojho života splní. A ty pocítiš sladký stredný pocit šťastia a ten ti vydrží dosť dlho na to, aby tvoj život urobil znesiteľným. A to je asi tak najviac, čo môžeš čakať.

Byť príslušníkom strednej triedy a byť narodený v šesťdesiatych rokoch minulého storočia dáva dobrú šancu môcť sa stotožniť s niektorým hrdinom či hrdinkou kníh Douglasa Couplanda. Kanadana, ktorý sa narodil v roku 1961 na americkej vojenskej základni vo vtedajšom Západnom Nemecku, v Baden-Söllingene, kde jeho otec slúžil. Osud, čímsi symbolický pre tú dobu a pre ľudí, o ktorých píše. Je mojím rovesníkom a hoci sa narodil a vyrastal na tej šťastnej strane železnej opony, je mi jeho pohľad na svet blízky. Je mi blízky celých šesťdesiat rokov, počas ktorých sledujem jeho tvorbu.

Douglas Coupland debutoval v roku 1991 knihou Generation X. Nebol prvý, kto slovo Generácia X použil (je to názov zľahka punkovej skupiny Billyho Idola z počiatku osemdesiatych rokov), ale bol prvý, kto ho dostal do všeobecného povedomia. Mnohí ho považujú za duchovného otca tohto pojmu alebo za

neoficiálneho hovorca tejto generácie. Generáciou X v deväťdesiatych rokoch minulého storočia sami seba nazývali severoamerickí dvadsiatnici. Narodili sa v šesťdesiatych rokoch rodičom z dolnej polovice strednej triedy. Rodičom, z ktorých vyprchal optimizmus aktivistických šesťdesiatych rokov. Medzi yupíkov sa nezaradili – či už chcene, alebo nechcene. Prešli skúsenosťou aféry Watergate, ktorá znamenala vytriezvenie z kennedyovského ponímania politiky a vlastenectva. Prežili sklamanie z technologického pokroku po havárii jadrovej elektrárne v Three Mile Island. Prežili hospodársku recesiú, Ronalda Reagana a crack. A v tejto plazivej dezilúzii vchovali svoje deti.

Hrdinovia Couplandovej knihy Generácia X a kníh nasledujúcich sa cítia ako nová stratená generácia. Vyštudovali vysoké školy, ich vzdelanie je príliš vysoké pre ich život a pre ich často striedané nudné práce, ich zárobky sú mizerné. Bývajú spoločne v predmestských lacných domoch zariadených „dvojrazovým švédskym nábytkom“. Ale sú mladí, celý život majú pred sebou a svet ich nepripravil o schopnosť cítiť, aj keď ju skrývajú pod masku cynizmu. A tak sa neprestávajú snažiť o malú chvíľku šťastia (už nečakajú nič veľké) a neprestávajú veriť v malý kúsok bezpečia, niekde, azda u rodičov. A napriek všetkej irónii, s akou Coupland pristupuje k severoamerickej fast-foodovej kultúre, medzi riadkami cítiť, že má svojich hrdinov rád a tú neuchopiteľnú chvíľku čohosi medzi šťastím a spokojnosťou im aspoň občas dožičí.

Hneď nasledujúci rok (1992) vyšla Couplandovi druhá kniha Shampoo Planet. Pokračuje v ironickej línii prvej a každý, kto nemá rád neustále akcelerujúcu kultúru konzumu, supermarketov a trocha bizarných a trocha prázdno-povrchných príbehov, si príde na svoje. Hrdinovia šampónovej planéty v tej kultúre žijú, trochu ju spoluvytvárajú a trochu sa od nej odtahujú. Tyler Johnson je dokonalým príslušníkom Generácie X. Dieťa hipíkov a rebelov s nie celkom jasnou príčinou z rokov šesťdesiatych. Mladý muž snažiaci sa o firemnú kariéru, fanatik hygienického priemyslu posadnutý myšlienkou, že si NEMOŽE dovoliť mizerný účes, vynálezca siete zábavných parkov HistoryWorld™. Jeho sieť historických svetov chcela riešiť tri problémy jednou ranou. Mala privázať turistov na skládky odpadu a nechať ich v nich vyhrabávať historické predmety. Predmety, ktoré sa po dlhom pobyte v skládke stali perfektným palivom. Ich vyhrabanie rieši teda nedostatok energie, rieši preplnenie kapacít skládok a rieši túžbu Severoameričanov po vlastnej histórii. Kniha sa končí gnostikmi poučenou vetou „Zobuď sa“. O sedem rokov neskôr sa tou vetou začína Matrix.

Life after God (1993) je asi najcitlivejšou Couplandovou knihou. Je súborom poviedok rozprávaných mladým mužom, ktorého môžeme stotožniť s autorom alebo aj so sebou samým. Hľadá hodnoty a nádej v svete, ktorý sa dobrovoľne vzdal Boha. Hľadá vo svete nákupných centier a povrchných reklamných sloganov, hľadá v rozprávkach, ktoré vymýšľal pre svoje dieťa, hľadá v minulosti svojej a svojich súrodencov, priateľov, náhodných známych. Nachádza znamenia čohosi utešujúceho. Nachádza spomienku na krdel kanadských husí, s ktorými sa kedysi pokúšali priateliť a ktoré im venovali obľúbenú letu nad ich hlavami, keď na zimu odlietali. Pokúša sa nájsť zmysel znamení, ktoré sami sebe dávame prostredníctvom ľudských vynálezov, ktorými sa obklopujeme. Stratený v nočnej púšti, opustený pokazeným autom a hľadajúci akúkoľ-

vek pomoc a civilizáciu stretáva tuláka, ktorý mu ukáže cestu do najbližšieho mesta a zmizne v tme. A napokon preplnený tými čriepkami ľudskosti a prázdnoty nachádza svoje tajomstvo: zisťuje, že potrebuje Boha. Potrebuje Boha, ktorý by mu pomohol dávať, pomohol byť láskavý, pomohol milovať. Pretože rozprávač zistil, že počas svojej cesty

Generácia X. Narodili sa v šesťdesiatych rokoch rodičom z dolnej polovice strednej triedy. Rodičom, z ktorých vyprchal optimizmus aktivistických šesťdesiatych rokov. Medzi yupíkov sa nezaradili – či už chcene, alebo nechcene.

životom a dialnicami Severnej Ameriky tieto schopnosti stratil.

Microserfs (1995) sú otroci Microsoftu a Billa Gatesa. Mladí, draví, plne zaujatí svojou prácou. Ich život sa skladá z programov, klávesníc, pizze a vzťahov s niekým, koho našli, pretože bol najbližšie pri ruke. Keď skúsia svoj život zmeniť, opustia relatívnu istotu veľkej úspešnej firmy a založia novú, neistú,

gate. Ale aj Miss Wyoming je človek a aj Miss Wyoming by chcela čosi viac alebo aspoň čosi iné. Autor je poskytnie neobvyklú šancu v prežitej havárii lietadla, umožňujúcu jej stratit sa vo svete, ktorý ju považuje za jednu z neidentifikovaných obetí. A Miss Wyoming do svojho nového života symbolicky vstupuje cez hory odpadkov podobných tým, ktorými jej matka dláždila cestu ku kariére.

Zatiaľ boli Couplandove príbehy realisticko-uveriteľné. Girlfriend in a Coma (1997) si s odľahčenou samozrejmosťou pomáha zázrakmi. Jeden z hlavných hrdinov knihy zmrie hneď na prvej strane, ale v celom príbehu zostáva prítomný, komunikuje so svojimi priateľmi – spolužiakmi zo strednej školy vo Vancouveri ako Duch a zasahuje do deja, súc obdarený schopnosťami, aké môžu mať práve len mŕtvi hrdinovia žijúci v medzivesete medzi živými a mŕtvymi. Táto kniha kruto pozoruje dospievanie, nachádzanie profesionálnej realizácie

Hey, Nostradamus! (2003) sa vzťahuje k zmenenej spoločenskej atmosfére. Konzum, slogany a značkové oblečenie už nie sú top témou. Svet stažer. Zatažujú ho nezmyselné masové vraždy v stredných školách a kultúrna vojna medzi trochu jednorozmernými fundamentalistickými kresťanmi a tými, ktorým pojem svätosti už nič nehovorí. A v tomto svete sa odohráva príbeh štyroch ľudí. Cheryl bola tá čistá, ale neprežila svojich sedemnást. Jason bol jej vtedajší priateľ, ktorý sa pokúšal žiť ďalej a napokon zmizol z bežného sveta. Heather spoznala Jasona „potom a predtým“ a je ochotná nechať sa chvíľu podvádzat a okrádať, aby na chvíľu získala akúsi ilúziu, že nezostala sama. A Reg, Jasonov otec, schematicky veriaci a tyranický, a napriek tomu zraniteľný a nevzdávajúci sa spätosti so svojim zmiznutým synom, spätosti, o ktorej sa ten syn počas svojho života nedozvedel.

Eleanor Rigby (2004). Kde sa berú všetci tí osamelí ľudia? Coupland si ich nevymýšľa. Oni sú naozaj tu, všade okolo nás, možno sme to aj my sami. Couplandovou Eleanor Rigby je Liz Dunn, žena stredného veku, žena, ktorá zostarla spolu s Generáciou X a spolu s Douglasom Couplandom. Jej život je banálny a prázdny, i keď je skôr bez šťastia ako nešťastný. A zrazu sa z minulosti tejto ženy, ktorá – zdá sa – nikdy nemala žiadny vzťah, vynorí dávno zabudnutý človek – jej vlastný syn. Jej zvláštny, živý, zomierajúci syn. A my, čitatelia, zistíme, že Couplandove postavy nie sú absolútne vo svojej priemernej bezvýznamnosti, že autor im zrazu čosi daruje, čosi, čo ignorujú (majetok), čosi, čo ich spasí – zomierajúce temer dospelé dieťa.

Zjednocujúcou témou kníh Douglasa Couplanda je popkultúra vo všetkých jej

Hilda Gažová, 2004 – 2007

malú, zato ich vlastnú, veľa sa toho zmení, azda len tie steny, medzi ktorými majú svoje stoličky a svoje počítače. Skutočná šanca je kdesi inde a autor im ju poskytnie v podobe mozgovej príhody matky jedného z nich. Zrazu je tu iná motivácia, zrazu je tu niekto, kto sa vymyká zo šablóny mladých, zdravých, dynamických, niekto, kto ich potrebuje a kto im dáva možnosť prežiť radosť z toho, že mu pomohli, a blízkosť ľudí, ktorí spoločne niekomu pomáhajú.

Miss Wyoming (1999) je nešťastné dieťa nešťastnej ženy túžiacej po sláve, ženy, meniacej svoju zatiaľ-ešte-nevinú dcéru v dobre predávaný marketingový produkt, produkt, ktorý nie je o nič lepší a o nič horší ako ostatné podobné marketingové produkty ponúkané svojimi matkami, a preto jej úspechu musí pomôcť čosi navyše. Nech už je to odkiaľkoľvek, hoci aj z vriec odpadu porotkyne. Veď ešte aj meno má také reklamno-symptomatické – Susan Col-

právaný z nečakanej perspektívy. Nuž, povedané s hlavnou hrdinkou, Priateľkou v kóme: „Uzrela som budúcnosť a nebola radosť.“

All families are psychotic (2001). Všetky rodiny sú psychotické, dysfunkčné, terorizujú samy seba a všetkých v dosahu a pritom sú jediným konečným útočiskom, kde nájdeme pomoc a pochopenie. Iba rodina nás dokáže vytiahnuť – z blata, v ktorom trčíme vyše krku často metaforicky, ale v Couplandovom románe aj doslovne. V tomto príbehu sa zázraky nekonajú, i keď mnohé situácie nie sú príliš pravdepodobné, ale mohli by sa stať. Taká normálna rodinka. Syn má k dispozícii funkčné telo a mrhá ním. Dcére k funkčnému telu chýba funkčná ruka a snaží sa využiť to, čo má, a stane sa kozmonautkou. A rodina sa stretáva pri príležitosti jej letu do vesmíru. Táto rodina je katastrofa. Ale ako všetky rodiny, v časech najhorších je tým jediným, čo máme.

prejavoch – od života prostredníctvom reklamných sloganov cez zombieovskú kultúru nákupných centier až po brandizmus a alternatívny životný štýl IT špecialistov. Prítom zostáva generačne ukotvený a jeho hrdinovia starnú spolu s ním. Má skôr potenciál držať si verných čitateľov vo veku Generácie X, než oslovovať stále nových twentysomething. Jeho orientácia na mainstream by mohla naznačovať, že na Slovensku nájdeme spriazneného autora v Michalovi Hvoreckom. Myslím, že Couplandovmu štýlu je oveľa bližší Maxim E. Matkin. Z Couplandových kníh cítiť, že má svoje postavy rád a dáva im druhú šancu a dovoľuje im zažiť okamihy čohosi ako šťastia. A má jemne poetický jazyk, dokáže plniť stránky vetami, ktoré si možno odložiť bokom, pretože tak presne vystihujú to, čo sme vtedy... – a presne toto má spoločné s Matkinom.

Lubica Lacinová

Praotec Freud a jeho dediči

Po niekoľkých generáciách sa pohyb hnutia môže stať neprehľadným. Zakladateľ je bezmocný: je už mŕtv, stáva sa korisťou svojich potomkov.

Predstavme si, že Freud kdesi na druhom svete pozoruje svojich duchovných potomkov. Z jeho životopisu vieme, aký bol citlivý na čistu svojho myšlienkového pokladu. A teraz z neba zhrozene a nazlostene vidí výčiny dedičov. Iste trpí, iste sa zmieta v mukách svojho dogmatizmu, svojho narcizmu.

Toto je, povedali sme, osud VŠETKÝCH zakladateľov. Je prirodzené, že všetko sa vyvíja, teda aj veľké myšlienky. Nikto nemôže domyslieť svoje myšlienky do konca.

Erich Fromm je jeden z pokračovateľov, ktorí sú dostatočne tvoriví, aby uplatnili svoju svojskosť a opovážili sa AJ vzoprieť učiteľovi. Oficiálne patrí k rozvíjateľom psychoanalýzy, ale: do jeho myslenia sa vtierajú prísady, ktoré už psychoanalytické VÔBEC nie sú.

Jeho dielo je dosť rozsiahle. K základným príspevkom iste patrí rozsiahla kniha o deštruktivite: na nej možno demonštrovať techniku pokračovateľstva.

Fromm vo svojej knihe, presne povedané, už nie je psychoanalytik. Od svojho učiteľa prevzal dnes už nespornú ideu o význame nevedomých psychických procesov, najmä nevedomých obrán. Ale teoreticky je Fromm eklektik. Napríklad nielen pripúšťa, ale rád akcentuje význam spoločenských procesov, a to spôsobom, ktorý je marxistický. Napríklad pripúšťa, že ťažké formy sociálnej deštruktivity vyhasnú, ak sa podarí odstrániť sociálnu nerovnosť s vykorisťovaním a s triednym bojom.

Akcentuje význam mozgových mechanizmov agresie a agresivity: teda modernizuje Freuda, čo je v nových časoch prirodzené a bol by to urobil aj Freud, keby sa bol dožil.

Jeho prínosom je uznávanie charakterov ako pomerne trvalých psychických štruktúr, ktorých genéza je podľa dnešnej terminológie multifaktorová. Pre jeho myslenie je významný sadistický charakter a jeho maligné vyústenie, nekrofilia.

Frommova nekrofilia nie je deviácia sexuálneho pudu, ale deviácia CELEJ životnej orientácie. Uviedol krásny príklad: ak sa turista nepozerala na historickú pamiatku, ale – ako sa takmer často deje – fotografuje ju, je nekrofilne orientovaný: živú skúsenosť nahrádza mŕtvym predmetom, fotografiou, ktorá sa kdesi založí ako zvyšok, ako kosť živočicha v múzeu.

Niektoré charaktery novovznikajú ako produkty sociálnych procesov a ich vývoja. Fromm pripisuje význam schizoidii ako produktu kultúry. Môže nám napadnúť rozdiel medzi teplou romantickou ideológiou devätnásteho storočia, ako ju uviedol do obehu Rousseau a ako ju vyjadřili napríklad Puškin alebo Chopin, a studenou modernou a postmodernou ideológiou, ako ju prezentovali napríklad Beckett alebo Picasso.

Predstavme si, že Freud kdesi na druhom svete pozoruje svojich duchovných potomkov. Z jeho životopisu vieme, aký bol citlivý na čistotu svojho myšlienkového pokladu. A teraz z neba zhrozene a nazlostene vidí výčiny dedičov.

Príkladom môže byť Frommovo zdôraznenie nudy a z nej vyplývajúcej depresie ako prameňa deštruktivity človeka.

Vo zvláštnej kapitole sa venuje Fromm komentovaniu Freudových inkonzistencií. Je rozdiel, myslí si Fromm, medzi Freudom ako vedcom a Freudom ako šéfom hnutia. To je napokon trápenie všetkých šéfov hnutí. Je veľa nejasností vo Freudovom výklade agresie a sexuality, najmä v úvahách o púde smrti. Bolo by chybou hľadať vo Freudovej náuke čosi uzavreté.

Fromm je vo svojej knihe viac filozof ako psychoanalytik. Jeho filozofovanie, občas trochu prilaické mudrovanie, sa končí trochu mesianisticky: zdôraznením nádeje.

Čitateľ sa musí opýtať: je Frommova nádej odôvodnená? Ale: jestvuje vôbec odôvodnená nádej? Nesugeruje nám Fromm potrebu (akejsi) viery?

Kniha je ľahko čitateľná. Fromm demonštruje odstrašujúce príklady deštruktivity, Himmlera a Hitlera. Jeho kazistiky sú rozsiahle, no v knihe pôsobia nadmerne. Azda ich argumentačná sila je menšia, ako zamýšľal autor knihy. Čitateľ ich vníma chvíľami ako cudzie teleso.

Originál knihy vyšiel v roku 1973. Jej duch nám pripomína optimistický myšlienkový kvas šesťdesiatych rokov. Pýtame sa: nie je trochu zastaraná?

Ale: trochu zastarané knihy majú svoje osobitné kúzlo. Trochu nám môžu prežiť narcistický pôžitok z toho, že sme v niečom ďalej ako autor, aj keď ďalej predovšetkým v dezilúzii.

Erich Fromm je, uznávame, veľký autor. Aj keď nie celkom veľký, aspoň dosť veľký.

Druhú z následníckych kníh napísal Victor Schermer. Máme čudný

je jadrom jeho myslenia. Ak sme vedecky orientovaní, môžeme tejto inštancii pripísať vedeckú interpretáciu. (Musíme ľutovať, že selbst alebo self dosiaľ nenašlo primeraný slovenský ekvivalent.) Ak sme skôr umeleckí, interpretujeme, ako chceme, podľa svojho osobného zamerania: ale máme sa starať o akúsi koherenciu svojich výkladov.

Schermerovou starosťou je uplatniť svoj výtvor, pojem psychospirituálne self. Usiluje sa zdôrazniť, že jeho self, psychospirituálne, je (akosi) viac ako selbst Jungovo. Tento zámer sa mu, ako čitateľ chápe, nedarí. Jeho výklad je hmlistý, nápadne často sa odvoláva na nevyšľovnosť, ba na nemysliteľnosť spirituálnej skúsenosti. Pripúšťa v nesmiernosti ľudskej duše neoznačené miesta, kde sa môžu, ale nemusia umiestniť paranormálne javy, minulé životy, môže v nich pobývať (akýsi) vzťah k Bohu.

Nezaujatý čitateľ musí pripustiť existenciu všeličoho neznámeho v duši. Ale: čo s tým? A najmä: ako to integrovať do psychoanalýzy?

Nijako nemožno hovoriť o novej paradigme. Možno hovoriť o dvoch (alebo niekoľkých) paradigmách, ktorých vzťahy sú ťažko interpretovateľné.

Autor vo svojej praktickej terapeutickú aktivite (ako ju demonštruje v knihe) je najskôr pastorálnym terapeutom, vnímavým poradcom svojich pacientov, čímsi na spôsob múdreho kňaza. Jeho ľudskú múdrosť a láskavosť nemožno spochybniť. Ale možno spochybniť jeho presvedčenie o novej paradigme.

Čitateľ si musí pomyslieť, že praotec Freud by sa veľmi rozhorčil, keby v nebi zistil, do akých súvislostí sa jeho myslenie dostalo. Musel by sa pobaviť aj Jung, keby pozoroval autorove úporné úsilie (akosi) sa odlišiť od analytickej psychológie a vymýšľať čosi nové.

Čitateľ, ak vydrží knihu dočítať, môže mať, a dokonca musí mať, pocit zbytočnosti. Navyše má pocit, že v psychológii, psychoanalýze a v psychoterapii možno hovoriť HOČIČO.

Ivan Žucha

- ▲ Erich Fromm
- ▲ Anatomie lidské destrukivity
- ▲ Preklad Bedřich Placák
- ▲ Aurora 2007
- ▲ 514 strán
- ▲ 449 Sk

- ▲ Victor L. Schermer
- ▲ Duch a duše. Nové paradigma v psychologii, psychoanalýze a psychoterapii
- ▲ Preklad Pavla Le Roch
- ▲ Triton 2007
- ▲ 279 strán
- ▲ 525 Sk

Hilda Gažová, 2004 – 2007

Freud je veľká zakladateľská osobnosť v myslení moderného ľudstva, a to viacnásobne. Predovšetkým nastolil novú paradigmu v myslení o človeku a o ľudských veciach všeobecne. Bol zakladateľom hnutia, ktoré má svoju organizačnú štruktúru, svoje ceremónie, pravidlá a kadečo, čo určuje konkrétne fungovanie hnutia. Inicializoval rozsiahly pohyb v kultúre: od jeho čias kultúra sveta je nemysliteľná bez Freudových podnetov. Nevieme si predstaviť svet bez Freuda, ako si nevieme predstaviť svet bez Newtona, bez Dostojevského, bez Picassa.

Osudom všetkých zakladateľov je vynorenie sa množstva rôznorodých žiakov, kritikov, epigónov, opravovateľov a upravovateľov, reformátorov, falzifikátorov, ktorí s dedičstvom zaobchádzajú podľa svojich zámerov. Hnutia sa diferencujú, niečo sa akcentuje, iné sa reviduje, hromadia sa nezrovnalosti a konflikty.

Čím staršie je hnutie, tým viac sa komplikuje jeho stav. Žiaci majú žiakov, modifikácie sa modifikujú.

Sex z každej strany

▲ Zlatko Pastor
▲ Sexualita ženy
▲ Grada 2007
▲ 204 strán
▲ 316 Sk

▲ Matt Ridley
▲ Červená královna. Sexualita a vývoj lidské přirozenosti
▲ Preklad Martin Konvička
▲ Portál 2007
▲ 320 strán
▲ 547 Sk

Had v raji „varoval“ Evu pred jedením zakázaného ovocia poznania dobra a zla a do sveta sa vovlil hriech. Sme jeho dedičmi. Podľa mnohých cez ženu a sexualitu. Aj cirkevní otcovia dávali znamienko rovnosti medzi zakázaným ovocím, hriechom a sexom. Nebolo vymyslených viac zákazov v histórii ako o pohlavnom spoluzití, plodení a mýtizovanej ženskej sexualite.

Zlatko Pastor sa v knihe *Sexualita ženy* snaží odtabuizovať túto trinástu komnatu aj tým, že poukazuje na prílišné preceňovanie sexu ako takého, preto miestami vedome zľahčuje a azda aj uľahčuje život (nielen) ženám s problémami. Pri autorovi Červenej kráľovnej, evolučnom biológovi Mattovi Ridleyovi však získame celkom opačný pocit. Autor tvrdí, že vplyv sexualitu príliš podceňujeme a niet nič na svete, čo by neovplyvnila. Neexistuje žiadna naša vlastnosť, ktorá by nebola evolúciou vyselektovaná na zvýšenie reprodukcie.

Ako to už býva s pojmi často sa opakujúcimi, aj pojem sexuálna túžba je neurčitý, vágny. Každý z nás tuší, čo to je, ale málokto sa zhodne na presnej definícii. Môžeme si pod tým predstaviť pojmy ako libido, vzrušenie, chuť či žiadostivosť. Vyvoláva napätie, chvenie, vnútorný nepokoj, stimuluje a pripomína potreby. Zároveň nás zväzuje, znehýbňuje, odvádza myšlienky od bežných vecí a zameriava na jeden bod. Pod sexuálnou túžbou si každý predstaví a skúsi všeličo, len nie nudu a ľahostajnosť, ako píše Pastor, lebo inak by to bolo smutné. Túžba vháňa človeka do riskantných situácií, ktoré môžu mať fatálne následky. Možno preto si morálka tak málo rozumie s túžbou. Kto je za to zodpovedný? Príroda, hormóny, mozog? Pudy a inštinkty niekomu život skomplikujú, inému obohatia. No zbaviť sa ich nemôžeme. Možno toto mal na mysli Augustín, keď formuloval dedičný hriech šíriaci sa pohlavným stykom...

Ridley uisťuje, že všetko sa deje presne tak, ako má, teda v súlade s prírodou, respektíve s evolúciou. Rodíme sa oslobodení od hriechu. Nededíme nič po svojej matke, sme len dedičmi jej „vaječnikov“. Našu zdedenú prirodzenosť totiž neovplyvní nič, čo zažila naša matka počas života, čo ovplyvnilo jej myseľ či telo. Z toho vyplýva, že sme len akýmiś transfermi génov našich rodičov. O to dôležitejšie je splodiť zdravých potomkov, lebo aj my sami sme potomkami tých, ktorí vyhľadali najlepšie gény. Toto vyhľadávanie realizujeme jednoducho cez príťažlivosť a zamilovanosť. Ako a prečo sa zamilujeme? Ľudia sa zamilujú pod vplyvom hormónov na mozgové bunky. Pastor píše o láske ako o „druhu narkománii, ktorá z hormonálneho hladiska pripomína skôr silný stres“. Otázka „Prečo sa zamilujeme?“

už nie je takou technickou záležitosťou. Ridley vysvetľuje, že naša vyberavosť súvisí s tým, že sme monogamný druh. Vyberáme si mladosť a zdravie, čiže krásu. Ak by sme sa nezaujímalí o krásu z dôvodu plodnosti, gény by sa nepresadili voči iným, ktorí sa o plodnosť zaujímajú. Kruh sa uzatvára. Keďže sme dedičmi predkov, ktorým na plodnosti záležalo, ani my tento diktát génov nemôžeme obísť. Môžeme ho ignorovať, to je slobodná vôľa, ale túžba prežiť v ďalšej generácii je silno zakorenená. Niet veľkej šance odolať. Ridley dokonca tvrdí, že ak sa prežitie dostane do konfliktu s plodením, dostane prednosť plodenie. Napadá mi, že toto by mohol byť spoločný bod s katolíckym cirkevným učením, ktoré prijíma množstvo opatrení, len aby udržalo sex vo výlučnom spojení s plodením. Autor ma však rýchlo vyvádza z omylu.

Bolo obdobie, keď aj cirkev mala dobré dôvody na bránenie plodnosti. Po rodičoch totiž nededíme len gény, ale tiež majetok. A práve tento fakt v ľudských dejinách komplikoval párovanie ľudských bytostí. Zdá sa, že najlepšie, čo môže človek urobiť, je splodiť potomka s iným bohatým človekom. Stredovek toto pravidlo povýšil na umenie. Vtedajšia cirkev bola posadnutá témami svadieb, rozvodov, polygamie, cudzoložstva a incestu. Cirkev si vtedy dala veľkú námahu, aby bránila svojimi zákonmi v plodení legitímnych dedičov. Z jednoduchého dôvodu. Zhruba od 10. storočia cirkev získavala kňazov a mníchov z aristokracie, zväčša mladších bratov dedičov, čo podľa Ridleyho vyústilo do zápasu medzi cirkvou a štátom o dedičstvo. „Jednotlivci v radoch cirkvi (vydedení mladší synovia) ovplyvňovali sexuálnu morálku, aby tak zvýšili bohatstvo cirkvi, prípadne aby získali späť stratené majetky.“ Vždy sa totiž nájde niekto, kto má záujem využívať manželstvo na koncentráciu bohatstva, a niekto, kto má záujem presadzovať presný opak. Aj to sú pravidlá červenej kráľovnej – v jej hre o prežitie niet nijakých víťazov. Pretože tak, ako sa vyvíjame a adaptujeme na prostredie my, to isté robia rovnako rýchlosťou aj naši nepriatelia. Tajomstvom červenej kráľovnej (výraz vypožičaný z Alenky v krajine zázrakov) je: nech bežíme akokoľvek rýchlo, v podstate sa nepohneme z miesta. Svet sa stále vracia na počiatok. Neexistuje jednoduchý vzťah medzi príčinou a následkom, pretože následky posilňujú príčiny. A podľa tohto Ridleyho motívu je „odveká“ kalkulácia s majetkom a génmi aj v rozume dnešnej ženy. „Snaž sa získať obetavého manžela, ktorý tvojim deťom zaistí jedlo a bezpečie; snaž sa získať milenca, ktorý tvojim deťom zaistí prvotriedne gény. Len veľmi šťastné ženy získajú oboje od toho istého muža. Začalo sa to ženou, ktorá si vzala najlepšieho z neženatých lovcov kmeňa a naviazala pomer s najlepším ženatým lovcem, čím svojim deťom zaistila bohatý prísun potravy. Končí sa to mladou manželkou starého papaláša, ktorých dieťa nápadne pripomína jej bodygarda. Muži sú tu preto, aby ženy mohli využívať ich otcovskú opateru, bohatstvo a gény. Zdá sa vám to cynické? Väčšina príbehov z ľudskej histórie je oveľa cynickejších.“

Pastorovo uchopenie problému sexualitu v porovnaní s Ridleyho temným determinizmom je detské čítanie na dobrú noc. Hravo a vtípne popisuje novodobé fenomény a zmeny v sexuálnej morálke, čo nijako neuberá na ich vierohodnosti. Aktuálne informácie o sexuálnych dysfunkciách a ich možných riešeniach strieda s príkladmi z internetových poradní, s príbehmi zo svojej sexuologickej praxe a s ilustráciami. Pastor delí sex na rekreačný a prokreačný. Čiže pre zábavu a z dôvodu plodenia. Pápežské encykliky sú teda len ťažko zľúčiteľné so zdravým sexuálnym životom 21. storočia. Protikladne k Ridleyovi tvrdí, že chuť na sex má dnes s potrebou rozmnožovania pramálo spoločné. Obaja sa však zhodnú na

tom, že ženská stratégia pri získavaní sexuálneho partnera je iná ako mužská. Ženy, vďaka biologickej predurčenosti, neinicujú sexuálny styk tak často ako muži. Je to vďaka asymetrii, v ktorej je žena v nevýhode. Otehotnieť môže raz do roka, do určitého veku a následok sexuálneho styku je deväť mesiacov tehotenstva a dlhoročná starostlivosť o dieťa oproti piatim minútam slasti u mužov. Investície a riziká, ktoré podstupuje žena, sú nepomerne vyššie a teda nie div, že nie žena, ale muž vystupuje v úlohe zvodcu, pričom si žena opatrne vyberá. Ridley konštatuje: „Jedno je isté. Z evolúcie nesmieme v nijakom

Pastorovo odmytologizovanie či jemné vyčistenie notoricky známych pojmov je možno sympatickejšie ako Ridleyho ostrý rez skalpelom cez všetky kultúrne a konvenčné názory na sexuálnu prirodzenosť. Ťažko rozhodnúť, čo je účinnejšie.

prípade odvodzovať nijaké morálne závery. Nerovnakosť samičích a samičích rodičovských a sexuálnych investícií je životným faktom, nie mravnou nehoráznosťou. Je niečím „prirodzeným“. Nás ľudí to môže ohromne zvädzať, aby sme si tento evolučný scenár buď vykladali ako „ospravedlnenie“ partnerskej nevery, alebo ho, naopak, odmietli ako potenciálne „ohrozenie“ snáh o väčšiu rovnosť pohlavia. Oboje je však nesprávne.“ Autor totiž dobre vie, že ak je niečo prirodzené, nemusí to byť správne. Veď k našej prirodzenosti patria aj predsudky, nenávisť, závisť.

Evolúcia s ľudskými génmi si dala veľkú prácu, aby nezvýhodňovala len jedno pohlavie. Zaujímavým ťahom „evolúcie“ je napríklad ukrytie okami ženskej ovulácie. Najväčšie tajomstvo žien. Napriek mnohým zaručeným výpočtom či meraniam teploty, hlienu, hormónov, ženská ovulácia sa nedá presne určiť. „Nech si lekári, babské reči a rímskokatolícka cirkev tvrdia čo-koľvek, ženská ovulácia je neviditeľná a nepredvídateľná... a nemohla sa teda vyvinúť pre mužské pohodlie,“ píše Ridley a odvodzuje dve teórie. Jedna hovorí, že žena si takto zabezpečuje prítomnosť muža a ota na dostatočne dlhý čas. Druhá hovorí, že ak si má žena dobre vybrať medzi viacerými mužmi, oplatí sa jej ovuláciu tajiť. Inými slovami utajená ovulácia môže byť ženskou zbraňou v cudzoložnej hre. Pastor z toho zase usudzuje, že toto by mohol byť

cia, pozastavenie menštruácie a sex, ktorý naozaj nemá nič spoločné s plodením – virtuálny sex. Ridley miesta- mi akoby úmyselne prehládaval súčasné trendy, pre ktoré by musel meniť svoje teórie. Napríklad teória o kráse sa nijako nezhoduje s dnešnou posadnutosťou vychudnutými kráskami, ktoré majú len málo spoločné s plodnosťou. Alebo zmeny v spoluzití párov s inými generáciami. Málokedy sa ženy sťahujú k manželovým príbuzným. Nedá sa nič robiť, na niektoré otázky budú odpovedať až ďalšie generácie.

Pastorovo odmytologizovanie či jemné vyčistenie notoricky známych pojmov (o to viac spôsobujúcich sexuálne problémy) je možno sympatickejšie ako Ridleyho ostrý rez skalpelom cez všetky kultúrne a konvenčné názory na sexuálnu prirodzenosť. Ťažko rozhodnúť, čo je účinnejšie... Stačí si len vybrať, alebo ešte lepšie – vhodne skombinovať. Ich názory sa totiž nevyklúčujú. Môžeme vnímať sexualitu v súzvuku s Ridleyho závermi, že sme dobré namiešanie genetickej variability, ktorá nás núti k pohlavnému rozmnožovaniu v neustálom ťahavom zápase proti chorobám. Zároveň sa môžeme prikloniť k Pastorovmu pohľadu na ľudskú variabilitu, v ktorej tak ako sú ľudia optimisti a pesimisti, tak aj sex nemusí mať vôbec radi, alebo sa z neho dokážu radowať. Môže im prinášať obavy, nechť aj odpor, nielen pôžitok, rozkoš a eufóriu. Sexualita však vždy zostane energiou, silou k životu.

Tieto pohľady na sexualitu človeka sú zrejme menej povznášajúce ako pohľady, ktoré nám predkladajú tradičné náboženstvá, ale možno práve preto sú dôležité. Aj vďaka nim sa môžeme zamyslieť nad biologickou prirodzenosťou a kultúrnymi determinantmi, opustiť staré definície a nachádzať vlastné označenia našich zážitkov.

Ivana Kaduková – Adamcová

Hilda Gažová, 2004 – 2007

Neviditeľná liečba

prehlbuje priepasti medzi bohatými a chudobnými.

Epsteinová sa snaží porovnať všetky spomínané premenné a prísť k záveru, prečo je situácia v Afrike taká alarmujúca. Prečo sa epidémia šíri tak rýchlo, pričom v iných rizikových regiónoch, akými sú Ázia a východná Európa, nenarástla do obľudných rozmerov, ako sa očakávalo. A hlavne, ako možno túto situáciu riešiť.

Najlepšie by bolo začať tam, kde samotná autorka knihy – v Ugande, začiatkom deväťdesiatych rokov. Molekulárna biologička Helen Epsteinová prišla do hlavného mesta Kampaly, aby aspoň nejakým spôsobom, svojimi vedomosťami prispela k vývoju vakcíny proti HIV, na ktorom pracovali epidemiológovia v San Franciscu. Jej úlohou bolo zistiť, ktorý subtyp vírusu HIV sa v Ugande vyskytuje najviac. Keďže sa nezodpovedala žiadnej organizácii a jej práca nebola podporovaná peniazmi z grantovej schémy, všimla si skutočnosti, ktoré lekárom a vedcom zo Západu, ubytovaným v prepychových vilách, často unikali. Ako sama hovorí, bola ako stopár, ktorý je možno cynický, ale krajinu vidí oveľa jasnejšie ako skupinka turistov z prepchaného autobusu. Epsteinová hneď po príchode zažila krach jedného z programov na prevenciu pohlavne prenosných chorôb a výsledky jej vlastného výskumu skončili v koši. Jej fascinácia Afrikou, zmysel pre exaktnú vedu a neobľomnosť ju však doviedli k tomu, aby sa riešeniu tejto zdravotníckej krízy začala venovať naplno. Neviditeľná liečba bola najskôr sériou článkov, ktoré uverejňovala v amerických novinách. Kniha, ktorá je na jednej strane smutným výpočtom strát a bolesti, pokrytectva a korupcie a obyčajne nevysloviteľného trápenia, je zároveň napísaná pútavým štýlom typickým pre anglofónnu populárno-vedeckú esej.

Simultánne vzťahy

Autorka tvrdí, že „AIDS je nielen zdravotný, ale aj spoločenský problém“. Dôvodom, prečo sa v Afrike šíri tak rýchlo, je hneď niekoľko. Za najdôležitejší z nich autorka považuje počet partnerov, s ktorými sa muži a ženy stýkajú. Výskumy však dokazujú, že Afričania nie sú promiskuitnejší než Európania alebo Američania. V ich prípade totiž nejde o počet partnerov, ako to bolo pri šírení HIV medzi homosexuálmi v osemdesiatych rokoch, ale o typ vzťahov, ktoré udržiavajú. Afričania nemenia partnerov, žijú s nimi v takzvaných simultánnych vzťahoch. Nie je neprirodzené, aby mal jeden muž manželku a dve alebo tri milienky, ktoré sú často matkami jeho detí. Čiastočne ide o kultúrny relikt z predkoloniálnych čias, keď bolo mnohoženstvo prirodzeným fenoménom udržiavajúcim kmeň pohromade a čiastočne je to výsledok spoločenskej zodpovednosti a ekonomickej potreby. Keď majú dvaja ľudia spolu dieťa, bez ohľadu na to, či žijú alebo nežijú s niekým iným, je lepšie tento vzťah udržať, ako ho označiť za chybu. Celkovo ide o koncept vzťahov medzi mužmi a ženami, ktoré sa nemali čas prispôsobiť novým komplikovaným podmienkam. V Južnej Afrike sú bežné transakčné vzťahy, keď si muž v snahe dokázať svoju moc vydržiava niekoľko dievčat naraz. Takéto vzťahy prerastajú do siete, ktorú Epsteinová nazýva diaľnicou šírenia vírusu. Prenos HIV je totiž stochastickým procesom, dielom náhody ako ruská ruleta. Vo všeobecnosti je však pravdepodobnosť jeho šírenia vyššia v prvých týždňoch po tom, ako sa infikoval samotný prenosca. V simultánnych vzťahoch, ktoré fungujú na báze dôvery, partneri obyčajne nepoužívajú kondómy a vírus nepozorovane a veľmi rýchlo zasiahne celú sieť.

Epsteinová tvrdí, že na túto skutočnosť sa v mnohých programoch na prevenciu AIDS zabúdalo, a tak nie div, že billboardy a kampane prezentujúce AIDS ako chorobu rizikových

skupín – prostitútok, narkomanov a promiskuitných vodičov kamiónov, nemali očakávané výsledky. V Afrike je potrebné, aby ľudia začali chápať AIDS ako chorobu, ktorá sa dotýka všetkých, aby sa o nej začali rozprávať a aby pred ňou prestali zatvárať oči.

Špecifický prípad – JAR
Hoci má Južná Afrika najvyšší počet znásilnení na svete, je vyššia pravdepodobnosť, že žena sa infikuje HIV od manžela alebo priateľa, s ktorým dlhodobo žije. V krajine, ktorá sa zbavila apartheidu len pred trinástimi rokmi, je veľmi ťažké rozprávať o zdravotných vzťahoch. Rasové otázky nahradili otázky vzťahu medzi pohlaviami, a to

Veľký objem prostriedkov určených na programy prevencie, poradenstva a liečby AIDS končí buď v zriaďovaní západných výborov, afrických výborov, prepychových nemocníc, laboratórií a rezidenčných štvrtí, alebo na súkromných účtoch projektových manažérov.

aj v politike. Západný pohľad na lásku sa tu nedá uplatniť, jednoducho nie je možné hľadať spriaznenú dušu v krajine, kde sú vzťahy medzi partnermi chladné a kde sa „láska“ kupuje. Prevencii a liečbe AIDS nepomáha ani postoj súčasného prezidenta Mbekiho, ktorý do roku 2004 odmietal akékoľvek antiretrovirálne lieky pre pacientov infikovaných HIV. Podporovaný skupinkou „disidentov“ AIDS tvrdil, že lieky zo Západu sú nielen drahé, ale navyše aj toxické a sú len nástrojom konšpirácie na zneužitie chudobných černochoch, či novým druhom genocídy.

Epsteinová sa rozhodla pátrať po výsledkoch testov farmaceutických spoločností v Južnej Afrike, dostala sa však do slepej uličky nejasností, odporujúcich si výsledkov a neochoty vládných zamestnancov, ktorí sú schopní pacientom s HIV odporúčať liečbu olivovým olejom. Autorka tvrdí, že povedomie o AIDS a spôsoboch, ako sa pred infekciou HIV chrániť, je v Južnej Afrike dosť vysoké, mieru výskytu a nárast infikovaných osôb to však nijako neovplyvňuje. Toto kolektívne nepripúšťanie si problému a odmietanie rozprávať sa o ňom, je dôsledkom stigmy, ktorú pre Afriku AIDS predstavuje. V Južnej Afrike je azda tento problém ešte vypuklejší. Ľudia, bez ohľadu na farbu pleti, sa hanbia za to, že vôbec žili v čase apartheidu a že sú pozostatkom takého systému. S HIV sa

spájajú rasové predsudky o sexualite černochoch, o chudobe, nečistote a nemorálnosti. Autorka tvrdí, že nezáleží na tom, koľko bude černochoch vo vláde, koľko z nich bude mať luxusné vily a množstvo peňazí, čo v Južnej Afrike pretrvá desaťročia, bude hanba, pochybnosti a sebanenávisť, ktoré vyvolal rasizmus a segregácia.

Mýty a švédske stoly

V Južnej Afrike nie je jednoduché začať niekomu veriť. Pozostatkom apartheidu a samotného kolonializmu je istá nedôvera voči autoritám, vládnym či zdravotným. Paranoidné podporovanie šírenia mýtov o tom, že AIDS spôsobujú antiretrovirálne lieky, čary, CIA či slobodomurári, ku ktorému sa svojím spôsobom pridala aj hlava štátu, rozhodne neprispieva k vytvoreniu atmosféry dôvery, ktorá je pri liečbe akejkoľvek choroby nevyhnutná.

Epsteinová analyzuje viacero humanitárnych programov financovaných americkým Kongresom, OSN či súkromnými nadáciami a dostáva sa k dvom smutným konštatovaniám. Prvým je, že tieto projekty sú stále zacieľené na rizikové skupiny, neakceptujú kultúrnu odlišnosť Afriky, komplikované vzťahy medzi mužmi a ženami a hlavne obrovské rozdiely medzi veľmi bohatými a nesmierne chudobnými ľuďmi. Napríklad program loveLife, inšpirovaný západnými reklamnými kampaniami, v Južnej Afrike poskytoval alternatívny životný štýl, v rámci ktorého bolo mladým ľuďom poskytované poradenstvo týkajúce sa vzťahov a samozrejme AIDS. Miera výskytu HIV však ani po dvoch rokoch od spustenia programu neprestala narastať a jeden zo sponzorov – Global Fund, prestal projekt podporovať. LoveLife bol zameraný na mladých ľudí, pochádzajúcich z bohatých rodín, hovoriacich po anglicky, teda na skupinu, ktorá nie je vírusom najviac ohrozená. Miliardy dolárov mohli skončiť v nemocniciach, prípadne v centrách poskytujúcich domácu starostlivosť.

Druhým záverom, ku ktorému sa autorka dostáva, je skutočnosť, že veľký objem prostriedkov určených na programy prevencie, poradenstva a liečby končí buď v zriaďovaní západných výborov, afrických výborov, prepychových nemocníc, laboratórií a rezidenčných štvrtí, alebo na súkrom-

ných účtoch projektových manažérov. Africké štruktúry nie sú pripravené na riadenie veľkých finančných súm. Africkí politici a projektoví manažéri berú západnú pomoc ako švédsky stôl, na ktorom sa jedlo objavuje vždy, keď kývnu na čašníka. Navyše výsledky projektov jednoducho nezodpovedajú množstvu investovaných prostriedkov. Epsteinová si teda kladie jednu z najdôležitejších otázok tejto doby – Prináša pomoc Afrike aj niečo iné ako len dobrý pocit darcov?

Africké riešenie

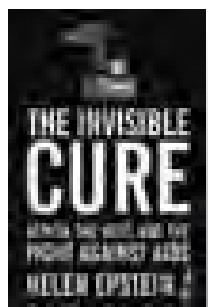
Autorka na viacerých miestach spomína jedinou výnimku spomedzi afrických krajín, kde miera výskytu HIV v roku 1995 klesla. Je ňou Uganda, ktorej priala šťastná zhoda okolností. Prezident Yoweri Museveni spustil kampaň, ktorej cieľom bolo, aby si ľudia uvedomili, že AIDS sa týka úplne všetkých, že je nevyhnutné otvorene sa rozprávať o tomto probléme a pomáhať svojim umierajúcim príbuzným a známym. V informáciách sprostredkovaných médiami každého druhu sa kládol dôraz na vernosť jedinému partnerovi. Krajine zničenej občianskou vojnou a kolabujúcim systémom zdravotníctva sa podarilo riešiť krízu nielen liekmi, ale najmä úprimnými rozhovormi, sociálnou kohéziou, ktorá je Afričanom vlastná, a silným ženským hnutím. Práve tieto súčasti boja proti AIDS chýbajú Botswane, ktorá je demokratickou krajinou s vyspelým zdravotníctvom a napriek tomu je jednou z krajín s najvyššou mierou výskytu HIV.

Miera výskytu HIV v Ugande však v posledných rokoch začala opäť stúpať. Epsteinová tvrdí, že je to najmä kvôli zastaveniu africkej kampane, ktorú nahradili kampane za abstinenciu a panensstvo ovplyvňované americkou pravivou, v ktorých sa nezohľadňujú špecifiká africkej kultúry a partnerských vzťahov.

Autorka sa podarilo skutočne podrobne analyzovať pôvod a rozsah celej krízy. V kritike západnej pomoci však zabudla na programy, ktoré s africkými kampaniami súvisia a ktoré sú zamerané na mužov a vernosť jednému partnerovi. Pri rozsahu tejto práce sa však takýto nedostatok dá odpustiť, navyše vďaka citáciám a odkazom na iné publikácie sa chýbajúce informácie dajú jednoducho dohľadať.

Vždy, keď sa africké kmene cítili ohrozené, bubnovali melódiu „bolesti a utrpenia“, ktorá je zároveň aj symbolom súdržnosti a jednoty, vďaka ktorej sa dá pohromám čeliť ľahšie. Súdržnosť je jedna zo základných črt afrických národov a možno je aj najdôležitejšou súčasťou viditeľnej liečby, ktorá hádam raz zaberie.

Aňa Ostrihoňová

- ▲ Helen Epstein
- ▲ Invisible Cure: Africa, the West and the Fight Against AIDS
- ▲ Farrar, Straus and Giroux 2007
- ▲ 352 strán
- ▲ 15,50 Euro

„Vo vede sú neúspechy často rovnako dôležité ako úspechy, pretože nám ukazujú, kde sú hranice. Pokiaľ ide o AIDS, našou najväčšou chybou bolo, že sme prehládli skutočnosť, že napriek všetkému Afričania veľmi často sami najlepšie vedia, ako riešiť svoje problémy.“
(Helen Epsteinová)

Mnohé knihy o Afrike a najmä o epidémii AIDS a spôsoboch, akými sa s ňou snaží vyrovnávať tento kontinent a medzinárodné spoločenstvo, sklzávajú k nikam nevedúcim polemikám a nekompromisnému obhajovaniu stanoviska Západu alebo Afriky v závislosti od národnosti ich autora. Na knihu Helen Epsteinovej, nazvanú Neviditeľná liečba – Afrika, Západ a boj proti AIDS, však toto zovšeobecnenie neplatí.

Kde však, keď ide o taký komplexný problém, začať? Ani jedna z krajín subsaharskej Afriky nemôže slúžiť ako prípadová štúdia, na ktorej by sa dali ilustrovať úspechy a neúspechy prevencie a liečby tejto choroby. Obyvatelia každej z nich vychádzajú z iných kultúrnych vzorcov, rozdielnej skúsenosti s kolonizáciou, následným bojom o nezávislosť, občianskymi vojnami, chudobou a globalizáciou, ktorá

Hilda Gažová, 2004 – 2007

Svet očami obrazovej básne

gram alebo komentár k obrazu. Ale až začiatok 20. storočia priniesol absolútne zrušenie druhových a žánrových hraníc a umožnil tak preklenúť hranicu oddeľujúcu poéziu a maliarstvo. Umenie sa tak mohlo začať riadiť novým heslom, a to heslom simultaneity.

Na jednej strane „oslobodené slová“ a na strane druhej výtvarná koláž. Dva póly, vplyvné programy modernistického umenia, ktoré vznikli ešte pred prvou svetovou vojnou. Básnictvo na čele s futuristom Tommasom Marinettim a kubistická syntetizujúca koláž Pabla Picassa či Georges Braqua. Marinetti, ovplyvnený najmä poéziou S. Mallarmého, chcel oslobodiť slová od vopred daných symbolických významov, aby mohli začať existovať v absolútnej slobode. Zbavil báseň tradičnej syntaxe, z veršov vylúčil adjektíva a adverbá, ktoré nahradil matematickými a hudobnými znakmi, a to všetko ešte podfarbil zvukomalbou a typografickou úpravou básne. Maliarstvo a poézia sa obohatili o nové onomatopoetické zvuky modernej civilizácie, hlavne o rachot gulometu či hluk motora. Kubistické maliarstvo a koláž obzvlášť zasa so sebou priniesli do umenia nový jazyk. „Napr. svoboda umelckého ztvárnenia, spíše racionální analýza tvarů než nějaká jejich reprodukce. Co vidíme, jsou plochy, úhly, křivky; lépe řečeno jednotlivé – a pro náš nenavyklý zrak zcela nesouvisle uspořádané – znaky reálných předmětů, a nikoly předměty samy;... A navíc: zobrazený předmět není viděn z jediného bodu a leckdy dokonce ani v jediném okamžiku.“ (M. Petříček jr.: Předmluva, která nechce být návodem ke čtení. In: Derrida, Jacques: Texty k dekonstrukci. Práce z let 1967 – 72. Archa, 1993).

Kubizmus so sebou priniesol umelecký jazyk, ktorý bol spočiatku nečitateľný, pretože nezodpovedal ľudskej dovednejšej vžitej skúsenosti s jazykom predmetného obrazu a divák bol nútený hľadať nový spôsob

dešifrácie diela. Kubistický obraz však okrem svojského výtvarného jazyka obohatil umenie aj o čosi iné, a to jazyk samotný, ten lingvistický, využívajúci slová a písmená. Došlo tak k závažnej zmene v umení, keď jazykový znak sa stal súčasne výtvarným prvkom a rozohral zaujímavý moment hry, či skôr hádanky, alebo rébusu, vyvolávajúci široký prúd asociácií.

Lenka Jánska v knihe *Mezi obrazem a textem* ponúka prehľad najvýznamnejších autorov (a ich diel), ktorí zareagovali na novú umeleckú paradigmu a k písmu začali pristupovať ako k novému prostriedku výtvarnej realizácie a zasa k obrazu ako k prostriedku umožňujúcemu typografickú úpravu básnických veršov. Rozsah tohto problému vymedzila rokmi 1910 až 1930 s tým,

Česká avantgarda na čele s poetizmom a obrazovými básňami sa stala ojedinelým zjavom v celých európskych avantgardných dejinách.

že sa sústredila na texty a grafémy v európskom a českom maliarstve. České maliarstvo a poézia skutočne zaznamenali v tomto smere obrovský a nepopierateľný význam a stali sa neodmysliteľnou súčasťou európskych dejín kubizmu a futurizmu, najmä vďaka bratom Čapkovi. Bol to však predovšetkým Josef Čapek, ktorý používal najširšiu škálu nápisov, textov a grafém vo svojich obrazoch v porovnaní s ostatnými jeho súputníkmi. Ba dokonca v Čapkovom prípade nešlo len o strohé kopírovanie textových výdobytkov francúzskeho kubizmu, ale dokázal si vytvoriť vlastné princípy výstavby obrazu. Jedným z nich je napr. skryté zakomponovanie vlastnej signatúry pomocou poprepletaných písmen J C na malý lístoček zasunutý do šijacieho stroja, či využívanie čísloviek

a typografických značiek. Písmo v obraze jednak vďaka prirodzenému vývoju a jednak vďaka postupnej emancipácii grafém v obrazovom priestore začalo meniť svoj doterajší význam. Ak v kubistických obrazoch písmo len dekorovalo plochu a vystupovalo ako jeden z mnohých výtvarných prvkov papierových koláží, tak v roku 1923 už Karel Teige predznamenáva novú funkciu písma a vznik tzv. obrazových básní. Tie sú charakterizované redukciami slova, nahrádzaním slov obrazmi a smerovaním k dvom podobám: k spoetizovaniu obrazu a k zvizuálnemu básne. Slovom samotného Teigeho, „Báseň sa číta ako moderný obraz. Moderný obraz sa číta ako báseň.“ Za prvú obrazovú báseň Karel Teige je považovaná báseň *Odjezd na Kyturu* z roku 1923, ktorú Jánska vníma

aj ako „úsek lyrického filmu, kde se nápis Au revoir! Bon vent! měly rozsvítit se současným vzdalováním plachetnice na závěr filmu“. Formálne i obsahovo je však bohatšia obrazová báseň Jindřicha Štyrského *Marion* (1924), v ktorej spojil slová *Marion*, *Forget me not* s reprodukciou mapy severnej hviezdnej oblohy, s fotografiou morského pobrežia, plachetnicou a fotografiou dievčaťa. Došlo tu k spojeniu rôznych znakových systémov. Najčastejšie sa opakujú mapy – akékoľvek, ktoré už vo svojej podstate majú zakomponované spojenie písma/slova/textovej informácie s obrazovým znakom. Mapa sa tak stáva zhlukom znakov, ale i nositeľom určitej informačnej funkcie, ktorá môže čitateľa/diváka nasmerovať v spleti rôznych možných interpretácií. Novú grafémovo-obrazovú

hru rozohral aj ďalší český umelec, zakladateľ Osvobozeného divadla Jiří Voskovec. Ovplyvnený Marinettim Osvobozenými slovami a futuristickými poetickými kompozíciami vôbec vytvoril typograficko-obrazové básne spájajúce napr. v básni *Cesta na motocykli* (1924/1925) kruhové kompozície, z ktorej odstredivou silou vychádzajú rôzne typograficky upravené slová a písmená, obrazy pripomínajúce technický svet motocyklov a nemožno zabudnúť ani na onomatopoetické slovo *brrrrrrzdá*.

Obrazové básne sa vyznačovali veľkou rozmanitosťou, či už formálnou, alebo sémantickou. Dokázali v sebe prepojiť množstvo odlišných znakových systémov a rôznych techník. Preto sa tu mohli na jednom priestore stretnúť mapa, fotografia, kresba, písmo s cestovným lístkom. Bohatosť znakových systémov umožňovala umelcom využiť rôznu funkciu písma, od dekoratívnej až po tú informačnú. Dôkazom toho je i obálka básnickej zbierky Vítězslava Nezvala *Pantomíma* z roku 1924 od Jindřicha Štyrského. Obálka knihy v sebe kombinuje možno na prvý pohľad neskombinovateľné prvky – mapu Arabského polostrova, fotografiu palie, pierota, loď a samotný text – Vítězslav Nezval, *Pantomíma*, *Devětsil*, *Poesie*, 1924 a časť básne. Obraz je možné čítať ako lyrickú báseň túžby pierota po nedostiahnuteľných, exotických dialkach, či ako predobraz moderného sveta a života v ňom, ale zároveň obrazová báseň poskytuje aj iný priestor na množstvo neukončených poeticko-výtvarných asociácií.

Česká avantgarda na čele s poetizmom a obrazovými básňami sa stala ojedinelým zjavom v celých európskych avantgardných dejinách. Nástupom surrealizmu umelci pracujúci s kolážami opustili sféru lingvistického jazyka a zamerali sa na čisto vizuálne prostriedky. Až na niektoré osamotené prejavy sa písmo v obraze objavilo v českom umení až na prelome 50. a 60. rokov vďaka Jiřímu Kolářovi. Ten však už priniesol úplne nový princíp spájania slova a obrazu.

Katarína Ihringová

- ▲ Lenka Jánska
- ▲ *Mezi obrazem a textem*
- ▲ Mladá fronta 2007
- ▲ 166 strán
- ▲ 591 Sk

Hilda Gažová, 2004 – 2007

Keď sa maliarstvo oslobodilo z pút vonkajších predmetov a reálnej skutočnosti, mohlo sa stať zrkadlovým odrazom vnútorných predstáv, myšlienok a pohnútok. Keď sa maliarstvo oslobodilo aj z pút svojich vlastných výrazových prostriedkov, a teda aj zo striktných umeleckých hraníc, mohlo sa otvoriť novým, možno i nečakaným možnostiam a tým dráždiť umelcovu fantáziu a provokovať k originalite. Originalita sa prejavila napríklad v momente, keď poézia vstúpila do maliarstva, alebo opačne, keď maliarstvo začalo používať jazykové prostriedky poézie. Určité snahy o prepojenie poézie a maliarstva, či skôr slova/textu a obrazu tu existovali už v minulosti, napr. stredoveké iluminácie, v ktorých bol text doplnený kresbou, alebo barokové emblémy syntetizujúce tri zložky: krátky nápis, obraz a epi-

Okno s bříšký ještěrek

Kulturním centrem ášramu je jednoduchý poschodový dům s malou prodejnou duchovní literatury a knihovnou. V návštěvních hodinách je knihovna nabitá důstojnými pány s brýlemi ve staromódních obroučkách. Výběr knih je však dost bizarní, závisí od vkusu dárců. Od prvních dní marně toužím porovnat hinduistickou filosofii, ve které mne tu vzdělávají, s Nietzsche. Téma věčného návratu a reinkarnace, nadčlověk a jogín... Spirituální učitel, důstojný muž ve středních letech, nechápe mou potřebu neustále porovnávat Asii s Evropou. Tvrdí, že poznání není věcí rozumu, ale srdce. Ze začátku si myslím, že tím zakrývá nedostatek vzdělání. Chybí mi knihy, fetiše, pravidelné denní dávky jiných světů, než je ten můj.

Dům knih pokrývá střecha z listů kokosových palm – vzdušná v horku a dost hustá na to, aby zadržela déšť v období monzunů, aspoň pokud je nová. Pod ní spí nejhudší obyvatelé ášramu. Nepoužívají moskytiéru. Nemají nic než matraci, na policice dvě tři košile, lunghi nebo dhóti, někteří tričko, které dostali na památku od nějakého Evropana.

Vedle domu stojí chladicí a filtrovací nádrž na vodu. Chodívám tam mnohokrát denně a zatímco se plastová láhev pomalu plní, dívám se do věčně zavřených bočních oken prodejny knih. Brzy si všimnu bílá bříška ještěrek, které se zevnitř lepí na skleněné tabule a v nehybnosti tak setrvávají celé hodiny. Je to dokonalý obraz. Po čase mne napadne: to není obraz, ale rám. Vyfotografuju v něm svého ruského kamaráda.

„Ten Vasja je strašně zablokovaný,“ říká mi Zoran na schodech do meditační haly. Skoro každý den tu spolu aspoň chvíli posedíme a poklábosíme. Zoran je sociolog, má spoustu životních zkušeností. Taký četl Nietzscheho. Večer si vždycky píše denník, zrovna když se vracím z „koupelen“, nejjednodušších možných betonových kotců se šlapacím záchodem a kohoutkem s vodou ve výši kolen. Důkladně se pozakrýváme před čipernými moskyty, kteří vystartovali na lov hned se západem slunce. Stmívá se tu brzy, už okolo sedmé.

„Určitě v tom svém Volgogradu musel prožít něco strašného,“ pokračuje Zoran. O tom už něco vím. „Jasně, že prožil. Násilí, drogy, a tak... Jemu se v Indii nejvíc líbí klid. Nikdo na něj neútočí. Nemusí být pořád ve střehu. Je jako Alenka v zemi za zrcadlem... Chodí teď všude se mnou.“ „Všiml jsem si.“ „Je to až dojemné, nosí mi tašky, čeká na mě, je hrozně milý.“ „A co ty?“ „Já mu za to vyprávím příběhy z filmů, divadelních her a tak. Myslím, že je šťastný, že s ním někdo mluví rusky, anglicky moc neumí. Ale ohromně pověštil se učí. Napadlo mne, že by si tu možná mohl najít práci a nakonec i nevěstu. Všimla jsem si, že se Indkám moc líbí.“ „Bezděčně se usměju. Vasja má typickou širokou slovanskou tvář, pro domácí nejspíš exotickou, a je docela souměrný a štíhlý. Jaké má vlastně oči? Nikdy jsem si nevšimla. „A co jsi dnes zažil ty?“

Zoran už nestihne odpovědět. Směrem od „koupelen“ totiž právě připlouvá Harilala, mladička, vznošená černoška z Magadaskaru. Na hlavě má turban z ručnicku a na ášram povážlivě odhalená ramena. Harilala se dovlíná až k nám a oba nás políbí svými velkými ústy. „Poděpšete se mi na pohlednici pro mého muže? Přinesu ji.“ „Ona má muže?“ ptám se překvapeně, když zmizí. Všichni vědí, že Harilala Zorana jednou málem znásilnila v internetové kavárně a od té doby spolu chodí. „Nejen to, má taky dceru. Jenomže ten muž je asi divný, nedal jí žádné peníze, nemohla si koupit ani zubní pastu. Přitom vůbec nejsou chudí.“ „Tak ty ji financuješ,“ dochází mi. Zoran pokrčí rameny. „Co mám s těmi penězi dělat. Mám dům, mám auto, vydělávám slušně, rodinu nemám, kdo by mě chtěl, vyléčeného alkoholika... Jsem šťastný, že je se mnou. Víš, co minule udělala? Vzala všechny moje špinavé věci a když jsem se ráno probudil, ležely přede mnou čisté, vzorně vyžehlené a poskládané.“ Odmílíme se.

Po chvíli se Harilala vrací v novém šafarínovém salwaru s tradičním vzorem kološských stop. Na nohách jí cinkají stříbrné řetízky, v uších zvoní dlouhé náušnice. Vypadá nádherně. Podává nám pohlednici pro svého muže, kterou už podepsala

polovina ášramu. Zdvihnu se. „Tak já vás tu nechám...“ Harilala mne jednou rukou obejmě a přinutí znovu si sednout. Druhou rukou obejmě Zorana. Položím jí hlavu na rameno a zavřu oči.

Rozhodla jsem se, že svého ruského kamaráda seznámím s více lidmi. Je milý, ale začíná mne už trochu nudit. První cesta směřuje za hranice ášramu. V pronajatém pokoji bydlí Kolumbičanka Nury se svou dcerou Brigitetou. Nury je inteligentní a exaltovaná. Proslula tím, že svou dceru vzdělává sama, a také tím, že prý kdysi svedla nějakého mladého muže a ten potom spáchal sebevraždu. Celý ášram byl pobouřený a guru osobně odňal Nury preceptorství – právo i povinnost vést meditace. Nury se stala stínem ášramu, ale může tam chodit jako řadová návštěvnice.

Když se s Vasjou objevíme, potěší se. Překládá právě do španělštiny poslední řeč našeho guru. Poprosíme ji o vodu. Ustavivná žízeň nás Evropany mučí ve dne v noci. Nury se zvrtně v bleděmodrých obláčkových šatech s holými rameny a přinese termosku. Když nám nalévá, uvědomuju si, jak je půvabná, jak ladně se pohybuje.

Miluju krásu, přemůže mne za všech okolností. Uctívání krásy je pro mne formou modlitby, čistě spirituální akt. Otočím se na Vasju. Estetické zážitky nebyly dosud na jeho hodnotovém žebříčku příliš vysoko. V Indii se však nabízejí všude. Zářivé barvy, opojné vůně, omamná hudba, spousta nádherných lidí. Nenápadně svého společníka upozorním na půvab naší hostitelky. Jeho reakce mne překvapí. „Nevím, jestli je krásná, ale určitě je velmi sexuální,“ zahučí.

Od té doby s Nury trávíme hodně času. Vyzná se v Madráse, je mi s ní dobře a Vasja se k nám často přidá. Nury si ho brzy oblíbí, její dcera je ním nadšená. Spolu se navštěvujeme s buddhistickým mnichem Nimem, chodíme za Francouzskou Audrey a vyhledáváme v jejím temném plesnivém bytě... Jednou večer se pustíme do vášnivé diskuse o indickém dohazovaném manželství. Audrey se za

svého Indu vdávala z lásky, ale manželství dohodnuté rodiči neodsuzuje. „Nemyslete si, že rodiče přejí svým dětem něco zlého, až na úplné výjimky jim vyberou skutečně toho nejlepšího partnera, který je v dosahu. Indická rodina je taky potom hodně silná...“ „Někdy až moc,“ přeruší ji Nury rázně. „Někdy tu nevěstu dokonce zabijou, když jim nevyhovuje, ale její dowry si samozřejmě ponechají!“

„Myslím si,“ pokračuje Audrey, že kdybychom to vzali čistě statisticky, v dohazovaných manželstvích i v manželstvích z lásky je nakonec přibližně stejné procento šťastných párů. Prostě to tak je... Nikdy nevíš, kdy přijde láska a jak dlouho potrvá...“ Náhle Vasja, který dlouho mlčel, tiše řekne: „Když žiješ ve spiritualitě, je skoro jedno, s kým žiješ. V tom druhém člověku uctíváš svého boha a on ho zase uctívá v tobě. A jediné takové manželství má smysl.“ Všichni se na něho překvapeně podíváme.

Jsem šťastná a neplánuju žádnou budoucnost. Už přes dva měsíce čtu jen jednu tenkou knihu. Jmenuje se Realita na rozbřesku. Moje meditace jsou stále hlubší a silnější. Občas se při nich rozpláču, ani nevím proč, ale brzy to přejde a je mi zase dobře.

A potom se něco změní. Jeden večer, pár dní před odjezdem, sedím se svým ruským kamarádem v café Rucchi uprostřed ášramu a bezstarostně pořádáme ananas. Najednou Vasja vyhrkne: „Dneska vypadáš moc hezky.“ Zaskočí mne to. Pátrám v jeho očích, ale neumím z nich nic vyčíst. „V noci se mi zdálo, že se spolu díváme na pornografický film,“ pokračuje. „Chtěl bych být s tebou, úplně.“ „Já...“ hledám slova. Napadne mne jediná hloupá otázka. „Už jsi měl někdy... nějakou ženu?“ Zasměje se: „Chceš vědět, kolik? Ani ty děvušky nespočítám, ale od té doby, co žiju ve spiritualitě, jsem mnohem lepší milenec. Vydržím dlouho. Ta poslední za mnou pořád chodila, že chce ještě.“

Potom už jen mlčíme. Po dlouhé době si vzpomenu na Nietzscheho. Jak jen to napsal? Muž říká: já chci a žena říká: on chce... Matně si vzpomínám, že se mi to zdálo nesmyslné.

Zvedneme se, až když se setmí a nenesitelně nás kousou moskyti. Pokračujeme v cestě až za bránu ášramu. Je tam živo. Rikšové nám hned začnou nabízet svá žlutá vozítka. Prodávač kokosových ořechů na nás mává mačetou. „Pojďme si

dát lassi,“ navrhuje. „Pojďme do hotelu,“ řekne Vasja. Zaváhám: „Já nevím.“

Kráčíme vedle sebe, mlčky a napjatě jako odsouzení na popravu. Skoro si nevšimneme, že se proti nám ze tmy vynořily známé tváře. Je to Nury s dcerou a ještě nějakými přáteli. Vasja se rozzáří. „Nury, vykřikne nadšeně. „Nury! Jak se máš? Kam jdeš? Pojď s námi!“ Jeho srdečnost je nepřírozená, naléhavá. Nury je zjevně potěšená přílivem jeho zájmu, ale vzhledem na své společníky se omluví a pokračuje v cestě. Když odejde, stojí přede mnou zase starý Vasja, o hodně mladší, o málo vyšší než já. Napětí se ztratilo. Mezi námi je prázdno.

Sedíme potom v restauraci na střeše domu při hlavní silnici, v strašném hluku pijeme lassi, a to lassi má divnou chuť. „Jdi za ní,“ řeknu Vasjovi, „jdi ji navštívit, nebo jí napiš. Jsem si jistá, že bude ráda. Nedávno mi řkala, že se jí moc líbíš.“ Vasja však mlčí a ten večer už nic nepoví.

Když se potom v rozlehlé ženské části dormitoria ukládám na starou matraci a zakrývám se moskytiérou, poprvé je mi v Indii zima.

Další dva dny se Vasjovi všemožně vyhýbám, ponořím se do jiných přátelství. Uvědomím si, kolik zajímavých lidí jsem zanedbávala. Jeden hezký Ind mne chce učit ajurvédskou masáž. Odmítám, ale potěší mne to.

Třetí den mi Vasja zastoupí cestu, když vycházím z meditační haly. Všimnu si, že je úplně bledý. Zase má v očích neproniknutelný výraz. „Musím s tebou mluvit,“ naléhá. Jdu vedle něho, klidná a opět vyrovnaná. „Tak co,“ zeptám se, „byl jsi za Nury?“ „Nebyl. Nebyl a nepůjdu. Hledal jsem tebe. Schovávala ses přede mnou,“ řekne a zastaví se. Tváří se strašně vážně. „Musím ti něco říct. Pochopil jsem, že tě miluju. Nikdy jsem nikoho nemiloval tak jako tebe. Ja tebja ljubju.“

Je bílý den, po moskytech ani stopy, sedíme spolu v trávě a jíme ananas, který mi přinesl, a všechno je najednou úplně samozřejmé. V tu chvíli je jedno, jestli spolu budeme nebo nebudeme spát. Už se mi nechce komponovat obrazy s bílými ještěřními břichy. Vyfotografuju ho přímo v té trávě, s ananasem v ruce, jak se na mne usmívá.

Anna Grusková

Hilda Gažová, 2004 – 2007

Šepkajúce lyžičky slečny Júlie

Za všetko môžu Vianoce. Pretože, ak by nebolo Vianoc, nebolo by ani veľkého upratovania a keby nebolo veľkého upratovania, nikdy by sa jej to nestalo. Pravda. Bolo to dva týždne pred štedrým večerom a Júlia unavená z drhnutia, prášenia a leštenia podriemkala pri umelom kozube. Za oknom trónila studená decembrová tma, ktorá zamračene sľubovala sneženie, ak nie víchricu, ako sa Júlia dočítala v miestnych novinách. Nebyť blikajúceho svetielka imitujúceho oheň, bola by už dávno chrápala, lenže to svetielko sa tak nádhorne odrážalo na chrbrte porcelánového jehňa s obrovským psom zahryznutým v pravom stehne. Vždy, keď sa jej oči takmer zatvorili, odraz svetielka ju donútil znova obdivovať sošku zvierata, ktoré tak pompézne umiera už roky na drevenom podstavci. No a potom sa ešte zadávala na vyleštené medené taniere, malých budhov z obsidiánu, krištálové zvieratká a na všetky tie serepetičky starostlivo poukladané vo vitrínach, ktoré zdedila, dostala alebo kúpila počas dlhých rokov svojho samotárskeho života. V kuchyni rozvoniávali naškrobené záclony a purpurové chryzantémy. Zmes týchto vôní pripomínala kôpor, a tak všetky susedky, čo k nej došli, vraveli – á... kôprovka a slastne mliaskali jazykom. Júlia musela vysvetľovať, že kôprový omáčku z duše neznáša a že to voňajú záclony a chryzantémy, ktoré vypestovala pri lampe, v pivnici, úplne sama. Čo je to za nevychovanosť mliaskať na návštevu! – zahundrala a odškľbla zo svetra pár vlnených guľčiek, ktoré sa objavujú pravidelne po praní. Chcela hodiť chuchvalec do kozuba, keď jej trklo, že je umelý. Zasmiala sa vlastnej hlúposti a skonštatovala, že táto dokonalá napodobnenina by pomýlila naozaj každého. Sedela, ako každý večer, sama. Spod jej pier, na ktorých tohto roku vyrástli fúzy, vychádzalo mrmlanie, tvoriace dlhý, monotónny monológ, poskladaný z náhodných myšlienok plávajúcich v jej mozgu. Občas sa zachechtala, a keď bola myšlienka mimoriadne vtipná, pochytil ju chraplavý smiech, plynule prechádzajúci do nepríjemného štikútania. Vtedy musela vstať, odísť do kuchyne a poriadne sa napiť vody. Vďaka vôni mala pocit, že jej dole hrdom tečie kôprová omáčka, čo v nej vyvolalo ešte silnejší smiech. Takto sa zabávala až do desiatej, keď ju ako muchu pripučila únava, takže sa zvalila do posteľe. Prepadávala sa do sladkého spánku, ktorý vyzeral ako biele svetlo, pripomínajúce pavučiny, lietajúce vo vetre počas slnečného popoludnia. Škriabala si nohy a pocítovala úžasnú slasť, akú cítia hádam len bábätká pri prsníku. Práve sa menila na malé, nevinné fúzate bábätko, keď z ničoho nič okolo nej niečo prešlo. Zaregistrovala pohyb, rýchle a nehlučné premiestnenie niečoho hnedého a veľkého, čo nedokázala identifikovať, ale zreteľne cítila jeho prítomnosť. Akoby sa do izby votrelo čosi vlhké a špinavé, odrazu zacítila zápach hnijúcich zemiakov a hlíny. Slnečné pavučiny boli okamžite preč, ona sa rezko posadila na pelasť a oprela laktom o vankúš. Pozorne prezerala izbu a nťahovala uši, či náhodou niečo nezačuje, obzerala si každý predmet, ale okrem smradu nebolo v izbe nič navyše. Po chvíli vyvetrala. V okamihu ako zatvorila okno, znovu „niečo“ prešlo izbou, z jednej steny do druhej a späť, prechádzalo to múrmi, akoby boli z krepového papiera, úplne ticho, hojďavým, plávajúcim pohybom. A strašne to smrdelo. Najskôr sa zlakla, že je to gulový blesk, ktorý vybuchne a rozmláti byt na cimpr-campr, lenže potom si spomenula, že gulové blesky sa nepohybujú rýchlo, ale pomaly a väčšinou ich donesie prívietak. Ona však mala okno dobre zatvorené. Chvíľu pozorovala hnedé, smradľavé čudo, premávajúce sa po byte ako električka. Možno je to hovno, napadlo jej, lenže potom si spomenula, že ešte nikto nevidel, aby

hovno chodilo po byte a že to skôr pripomína veľkú špongiu. Pokúsila sa to chytiť, lenže „to“ poriadne zrýchli- lo, takže sa Júlia akurát s rukami natiahnutými otáčala okolo vlastnej osi a čudná vec okolo nej kmitala. Ako v chaplinovke. Keď toho mala naozaj dosť a od smradu sa už nedalo dýchať, naštvála sa a zakričala šic, šic, ako keby plašila mačky. Zatlieskala rukami, zadupala nohami a hnedá vec zmizla. Slečna Júlia ešte nejakú chvíľu čakala, či sa vec náhodou nevráti, a keď sa nedialo nič, začala upratovať. Bolo síce pol dvanástej v noci, lenže kto má žalúdok na to, aby spal v umastenom byte. Ona teda nie. Tých flakov bolo neúrekom, musela vydrhnúť dokonca koberec a vyprať záclony, všimla si, že „to“ poskákalo aj po krištáľových pohároch a obrazoch zavesených na stenách, soškách z porcelánu a dokonca zapatlalo zrkadlo. Kým dala všetko do poriadku, svitalo. Susedka Jolika došla, ako vždy o siedmej, na kávu. Naša Júliu sedieť s obrovskými včákmi pod očami v kuchyni a pomalým, ospalým pohybom rosiť chryzantémy. Tie vafky boli také veľké, že by ste do nich mohli schovať peňaženku, a preto sa Jolika náramne vydesila, či nemá Júlia niečo s obličkami. Júlia iba pokrútila hlavou a postavila vodu na kávu. Celú noc som upratovala, bola tu špina a smrad, nemohla som to nechať zaschnúť do rána, povedala a zívla tak, až jej bolo vidieť v ústach mandle. Mala si návštevu? vyzvedala Jolika a pre istotu vzala z Júliiných rúk horúci hrnček, aby sa neoparila. Nie, pokrútila hlavou, na čo suseda skonštatovala, že nechápe, ako mohla sama vyrobiť taký neporiadok. Júlia chvíľu váhala, ale potom jej predsa vyrozprávala príhodu so smradľavou vecou, chodiacou cez steny. A u teba to nebolo? pýtala sa susedky držiacej si zdesene ústa pravou rukou. Chcela vybrať lyžičku, aby zamiešala cukor v káve, ale keď otvorila zásuvku, úplne stuhla, aj tam narobila hnedá vec neporiadok a všetok príbor bol porozhadzovaný ako klinec vo vrečku. Zásuvku radšej rýchlo zatvorila a pomyslela si, že bude musieť skontrolovať všetky skrine, skrinky a zásuvky a možno aj pivnicu. Pri pití kávy sa nedokázala sústrediť na Jolikiné klebety. Bola napätá, strhla sa pri každom hlasnejšom zvuku, a keď suseda posunula stoličku, skoro vyskočila z kože. Čo to, preboha, robíš?! Rozkričala sa. Jolika nechápavo pozrela do očí. Nič nerobím! Júlia nervózne vstala a skoro prevrhla cukorničku. Musíš tak búchať stoličkou? Skoro mi rozrazilo hlavu! Suseda znepokojene uhla zrakom a poznamenala, že by si mala ľahnúť, pretože má poriadne našponované nervičky. Ona len mávla rukou a zahundrala, že má na práci dôležitejšie veci ako doobedňajšie chrápanie. Keď suseda odišla, slečna Júlia sa poriadne naobliekala, a keďže v noci snežilo, obula si snehule s vyšitým tigrom. Nerozumela síce prečo na snehule vyšili práve tigra, prečo nie soba, tučniaka alebo akékoľvek iné polárne zviera, ibaže hriali výnikajúco a okrem toho boli protišmykové, tak si to vysvetlila tým, že to asi bude polárny tiger, vzácné zviera.

Do ruky vzala tašku, dosť veľkú na to, aby sa tam vošiel kapor, ktorého chcela kúpiť a uskladniť vo vani, kým nepríde jeho čas. Cestou obdivovala stromy obsypané snehom, najmä jeden, na ktorom ostali bordové listy a spolu so snehom jej pripomenuli záclony a chryzantémy v kuchyni. Uvedomila si, aké je to zvláštne, pretože nielen že tie stromy videla, ale ich aj počula. Akési bublanie a pišťanie, akoby ten sneh nahlas zatínal do kôry zuby. A počula aj vŕzganie číziem, dotýkajúcich sa pri chôdzi zeme, hrkotavý zvuk posypových kamienkov, alebo prasknutie, keď malé dievča odlomilo dlhokánsky cencúľ. Počula dokonca, ako oproti idúca pani škripe zubami. Počula šušťanie oblečenia pri chôdzi a žblnkanie žalúdka chlapca uteka-

júceho na autobus. Počula zvuky, o ktorých existencii nemala ani potuchy, počula rozhovory ľudí, vzdialených niekoľko kilometrov, aj šuchot myši preháňajúcej sa v snehu. Počula všetko. Kým dorazila k predavačovi kaprov, mala toho naozaj dosť. Tučný chlapík s umastenou zásterou prehrabával podberákom v obrovskej kadplnej klzkých ryb. Júlia chvíľu hľadela na ryby a uvažovala, ktorú z nich si vyberie, keď odrazu zacítila zúfalý pohľad, akoby vedeli, že idú na smrť, stovky bezzubých úst sa otvárali a zatlárali, a aj napriek tomu, že ryby sú nemé, ona počula šialené kvílenie. Nech jej nikto nič nehovorí, tie kapre plakali. Tak ktorého vám vyberiem, prihovril sa predavač Júlii, ktorá – bleďá ako smrť – sa okamžite zvrtila na svojich tigrích snehuľiach a prášila preč. Doma ju čakalo božie dopustenie. Byt zahnojený a ona vedela, že tá „vec“ bola zasa u nej. Skoro sa nervovo zrútila, keď zistila, že neporiadok je aj v skriniach, špajzi, dokonca v koši na špinavú bielizeň. Všade nachádzala stopy po tom čude a vrcholom všetkého bolo zistenie, že skrinka s liekmi je v dezolátnom stave. Aby toho nebolo dosť, neustále počula šepkanie vychádzajúce zo stien, úpenlivé nezrozumi-

vač, nasadila špeciálnu násadku a stišla gombík. Bola práve v najlepšom, keď kosi zazvonil. Pred dverami stála rozospatá Jolika v nočnej košeli s veľikánskymi motýľmi cyklámenovej farby. Júlia na tie motýle pozerala a na malý okamih sa jej zdalo, že trepecú krídlami. Pretrela si oči. Aj Jolika si pretrela oči a hlasom ešte zachrípnutým od spánku povedala, čo, preboha, vysávaš o pol tretej ráno! Slečna Júlia sa nervózne zasmiala a úplne normálne, akoby šlo o bežnú vec, odpovedala, luster. Všimla si, že susedka stojí bosá na studenom betóne, tak ju pozvala dnu, nech tá chudera nepríde o posledné zvyšky maternice. Jolika ako námesačná vliezla do jej bytu. Chvíľu čumela na luster, ale keď nič zvláštne nevidela, vzala jej z rúk vysávač a povedala, nech ide okamžite spať. V takomto bordeli, ja, moja zlatá, nezaspím! Nazlostila sa Júlia a šla pre jarovú vodu, aby tie slzičky poriadne vydrhla. Suseda si vzdychla, na okamih vybehla z bytu, a keď sa vrátila späť, v dlani stískala ružovú tabletku. Ale zaspíš! Zavelila. Donútila ju zjesť spánok zhmotnený v prášku a zapiť ho vodou. Zastlala Júliu do posteľe a čakala, kým jej neprítomné oči zakryjú viečka s červenými žilkami. Nedokázala si vy-

som Marilyn Monroe, odvrkla Júlia a šla povyrovnávať špáradlá v solničke. Tá ani nevie, ako poriadok vyzerá, čudujem sa, že vôbec pozná to slovo, humusáčka, hundrala pod nos. Bola by upratovala možno ďalších dvadsať rokov, keby pri dezinfikovaní kuchynskej linky nepočula ten nástojčivý šepot, ktorý vychádzal zo zásuvky, kde držala príbor. Otvorila ho a skoro odpadla. Vidličky sa zvíjali ako had medzi lyžičkami, nože im už-úž krájali krk a malé kávové lyžičky plakali ako deti. Ako som vás len mohla takto nechať! Splasla dľaňami a okamžite ich začala umývať, leštiť a ukladať, ibaže sotva zatvorila zásuvku, lyžičky začali znova stonať, a keď ju otvorila, bolo tam ešte väčšie božie dopustenie než predtým. Nevedela sa od toho šuplíka odtrhnúť, lyžičky šepkali a stonali, a ona im chcela tak veľmi, veľmi pomôcť. Jolika došla na rannú kávu a našla Júliu sedieť pri zásuvke s príborom. Nereagovala na pozdrav, ani neodpovedala na otázky, iba otvorila zásuvku, vyrovнала príbor a potom ju zatvorila, dookola ako robot, duchom niekde medzi lyžicami, s očami vypúlenými ako uštváný dostihový kôň. Dosť! Zakričala Jolika, lenže ona neprestávala, iba zrýchľovala tempo, až sa premieňala na dokonalý

Hilda Gažová, 2004 – 2007

teľné slová, ktoré niečo chceli, ale čo preboha, čo?! Akoby bola napojená na neviditeľnú elektrickú zástrčku, vysávala, drhla, leštila a tepovala až do úplného vyčerpania. Odkvára na zem cestou po prachovku.

Prebrala sa v noci. Hrozne jej bolo treba na záchod a celé telo mala stuhnuté. Pocvičila hlavou, keď jej zrak padol na krištáľový luster plný prievitných, cinkotavých slzičiek. Preboha, povedala. Bol oblepený zelenými riasami, z ktorých kvapkala nejaká tekutina, jej nádherný luster visel ako debeta plná svinstva a toto naozaj nemohla len tak nechať. Vytiahla vysá-

svetliť, čo sa deje, ale z jej bytu sa pomaly stával hrob prelezý červíkmi, húsenicami, plný slizkej špiny, krvavých škvrn, vlasov a odpadnutej kože. Už ani nevyhádzala z bytu. Viditeľne schudla, líčne kosti prepichovali kožu a nohy pripomínali paličky. Nedokázala jesť ani spať a nebyť Jolikiných tabletičiek, asi by umrela únavou. Choď k lekárovi, radila jej, lenže Júlia iba dookola opakovala, musím najprv všetko upratať, musím najprv... Preboha, veď tu máš dokonalý poriadok, rozčuľovala sa Jolika a bezmocne sledovala, ako perie desaťkrát vypranú bielizeň. Prosím tá, ak je toto poriadok, tak ja

čistiaci stroj. Prestaň, počuješ?! Kričala suseda, lenže slečna Júlia nereagovala na nič, a iba otvárala a zatvárala zásuvku, ako zmyslov zbavená. Susedka vzala telefón a vytočila číslo. So strachom v očiach pozorovala Júliu, ktorá neprestala ukladať lyžičky, ani keď sa pod oknami rozrevala siréna a ani keď vošli do bytu akýsi ľudia. Prestala vtedy, keď biely anjel pustil do jej žíl horúcu tekutinu a ona po dlhom čase cítila nesmierny pokoj a zazrela biele pavučiny lietajúce vo vetre počas slnečného popoludnia.

Uršula Kovalyk

Ako sa Mariánske legendy piesňami stali

O tom, že hudba a spev sú súčasťou každodenného života človeka odepamäti, niet pochýb. Vrieskajú rockeri, swingujú jazzmani a maminky ešte stále, hoci vraj už menej, spievajú deťom uspávanky. Priebežne, ani nevieme ako, zľudovávajú piesne najrôznejších žánrov a vrývajú sa do našej kolektívnej pamäti. Dnes je tento proces oveľa intenzívnejší, vtieravejší, chvíľami agresívnejší, ale s tým asi veľa nenarobíme. Zaujímavé je sledovať „ľudovosť“ staršieho repertoáru, ktorý sa jednak čiastočne vytráca a jednak na seba nabaľuje stále nové a nové varianty.

Slovenská ľudová pieseň je vraj nevyčerpatelný zdroj inšpirácie. Akoby aj nie, veď doteraz je čo objavovať. Ani sedem zväzkov Slovenských spevov (L.Galko, 1972 – 1989), ktoré možno právom považovať za jeden z najväčších počínov v oblasti spracovania a vydávania ľudových piesní, nedokázalo obsiahnuť celú jej šírku a pestrosť. Regrútske, svadobné, lúbostné, žartovné či pracovné piesne, ale aj balady sú pomerne známe z viacerých doposiaľ vydaných zborníkov a stále „žijú“ v repertoári súčasných interpretov ľudovej piesne. Treba samozrejme poznamenať, že interpretatívny kontext je dnes posunutý smerom k folklorizmu, v zmysle vystúpení folklórnych súborov a sólistov.

Upravovatelia a aj speváci sa pritom snažia vychádzať z regionálnych a lokálnych špecifik a pokiaľ je to možné, citovať ich čo najvernejšie. Hoci táto tendencia je akoby znovuobjavená až v súčasnom období. Štylizácia folklóru, ktorá bola búrlivým spôsobom prevádzkovaná v časoch minulého režimu, sa nám dnes javí prinajmenšom úsmevná. A to mala vraj vysokú umeleckú hodnotu! Nuž čo, časy sa menia a aj ľudia 21. storočia našťastie pochopili, že niekedy je dobré priblížiť sa späť „ku koreňom“, napríklad aj v interpretácii ľudových piesní.

Tak ako všetko, okolo čoho existuje veda, tak aj ľudová pieseň má rozsiahly teoretický fundament. Našťastie pre etnomuzikológov a folkloristov, je pomerne podrobne rozpracovaný aj vďaka menám ako Oskár Elschek či Jozef Kresánek a okrem nich mnohých ďalších. Svojimi úvahami nad ľudovou piesňou (možno i pri nej, ktovie) do-

speli k záverom, o ktoré sa možno pevne oprieť a vyargumentovať tie javy, ktoré robia slovenskú ľudovú pieseň takou osobitou v širšom európskom kontexte. Posudzovať a analyzovať ju možno nielen na základe hudobno-teoretických parametrov, keď hovoríme o tzv. štýlových vrstvách ľudovej piesne, ale aj na základe funkčnej viazanosti, keď hovoríme o jej žánroch. Tento systém delenia, respektíve dvojpohľadu na ľudovú pieseň, je účelný nielen pre teoretikov.

Zo žánrov ľudovej piesne je najmenej prebádaná tá oblasť, v ktorej stojí ľudová pieseň akoby na rozhraní ústnej a písanej piesňovej tradície. Totiž, kto by si myslel, že ľudová pieseň pretrvala do dnešných dní len vďaka výrečnosti našich predkov, je na omyle.

Je naozaj pozoruhodné, že hoci legenda ako piesňový žáner pretrvala až do druhej polovice 20. storočia, najmä v repertoári spevákov staršej generácie ako jeho latentná súčasť, svojho hlbšieho teoretického rozpracovania sa dočkala až dnes.

Knižtlač pomerne dobre konkurovala jej ústnemu tradovaniu. V prípade jarmočných, pútnických a duchovných piesní to platí niekoľkonásobne. Tie sa u nás začali šíriť vo forme letákov už od 16. storočia. Početnejšie zápisy ľudových piesní však máme až z 18. storočia, či už v tlačenej, alebo rukopisnej podobe.

Napriek životaschopnosti a rozšíreniu repertoáru ľudovej piesne nájdeme sa aj jej málopočetné varianty. V tomto prípade ide konkrétne o mariánske legendy. Legenda ako literárny žáner v sebe zahŕňa prvky umeleckej a náboženskej literatúry, ako aj prvky ústnej tradície. Tá dala legende v priebehu storočí jej špecifickú podobu. Z pôvodných kanonizovaných predpisov, ako má legenda o svätcoch, svätici či Matke Božej vyzerať, sa v tradičnom prostredí interpretovania ľudovej piesne zachovali len málopočetné rezíduá.

Tejto problematike venovala jednu z aktuálne vydaných etnomuzikologických prác, nazvanú Mariánske legendy v ľudovom speve s podtitulom Príspevok k typológii variačného procesu, aj Hana Urbancová. Ako sama autorka v predhovore uvádza: „Legendické piesne stáli u nás dlhší čas na okraji pozornosti. Ak sa v iných stredoeurópskych kultúrach tieto piesne zbierali, zapisovali aj vydávali už v minulosti, slovenskí zberatelia sa s nimi oboznamovali až neskôr...“ Dôvody tohto stavu sa hľadajú len ťažko. Je naozaj pozoruhodné, že hoci legenda ako piesňový žáner pretrvala až do druhej polovice 20. storočia, najmä v repertoári spevákov staršej generácie ako jeho latentná súčasť, svojho bližšieho teoretického rozpracovania sa dočkala až dnes (možno je dôvodom predošlého nezaujmu o tento žáner náboženský podtext, ktorý, ako vieme, sa v minulom režime netešil veľkej obľuby).

V úvode spomínanej práce Hany Urbancovej sa dočítame aj o tom, ako

žijúcich, ktoré významne dopĺňajú celkový obraz variačnej šírky v typológii legiend.

Typológia vybraného počtu piesní vychádza predovšetkým z ich obsahovej textovej stránky, to znamená, ku ktorej situácii zo života Panny Márie sa text viaže. „Katalóg slovenských naratívnych piesní eviduje spolu 18 subjektov s legendickými námietmi. Piesňové typy, v ktorých je Mária jednou z kľúčových postáv príbehu, zaberajú z celkového počtu takmer dve tretiny (11 subjektov).“ Ako ďalej autorka uvádza, až na jeden zo subjektov (Putovanie troch duší do raja a príhovor Panny Márie) sa všetky ostatné viažu k textom Nového zákona. Nájdeme tu teda príbehy o Zvestovaní, o Navštívení sv. Alžbety, o Kristovom narodení, o Svadbe v Káne Galilejskej, ale aj o Stretnutí s apoštolmi, Poslednej večeri a Umučení Krista. Niektoré subjekty sa môžu v legendách vyskytovať i súčasne.

Hoci sa Urbancovej práca zaoberá témou, ktorú možno právom považovať za raritnú, jej kvalitatívny prínos do oblasti súčasnej etnomuzikológie je neodškriepiteľný. Nielenže podáva zrozumiteľným spôsobom členenie námietok mariánskych legiend, ktoré vychádza z konkrétnych príkladov, ale uvažuje nad legendou ako nad spievaným príbehom v kontextoch. Mariánske legendy tvoria najpočetnejšiu súčasť náboženskej piesňovej epiky a sú dôkazom, že kult Bohorodičky má v našej histórii pevné korene.

O spievaných, ale aj nespievaných mariánskych príbehoch, ktoré pretrvali toľké veky, sa dá však uvažovať aj s nadhľadom. Pamätám si, ako nám raz na hodine náboženstva pán farár povedal, že sú aj takí „veriáci“, ktorí sú skalopevne presvedčení o tom, že Panna Mária sa pri návšteve Archanjela Gabriela modlila Ruženec (tento suket som však v Urbancovej typológii nenašla). Nuž čo? Legendám možno veriť, rovnako ako bulvár.

Mariánske legendy v ľudovom speve sú napriek vägnosti legendického žánru spracované s prehľadom, nadhľadom, odborne i vecne. Takto systematizovaný úzký okruh piesní, ktoré sú súčasťou širších kontextov, by preto mohlo byť dobrým inštruktívnym materiálom, ako postupovať pri spracovávaní iných žánrov ľudovej piesne.

Miroslava Sandtnerová

- ▲ Hana Urbancová
- ▲ Mariánske legendy v ľudovom speve
- ▲ AEPRESS 2007
- ▲ 220 strán
- ▲ 312 Sk

Agresívne médiá, ohrozené deti

Téma násilia v médiách je často vyhranená postojmi: mediálne násilie je hlavnou príčinou agresívneho správania sa detí, obmedzme násilie v médiách, chráňme deti pred nadmerným sledovaním televízie až po názory, minimalizujúce dosah mediálneho násilia, opierajúce sa o výskumy, ktoré pripúšťajú problémy s dôkazmi o príčinných súvislostiach.

Výhodou Adama Suchého je, že sa pozera na tento problém ako psychológ, psychoterapeut, ale aj žurnalista. Psychologický prístup sa prejavil v hľadani nástrojov zisťujúcich vzťah medzi časom venovaným televízii a agresívnymi prejavmi detí, žurnalistický v prístupe k téme, najmä opieraním sa o mnohé novinové a časopisecké články a v použitom slovníku.

Cieľom publikácie je výskumne overiť, nakoľko alarmujúce sú aj v Česku výsledky hovoriace o neustáťom raste počtu programov obsahujúcich násilie. Podľa autorových rešeršných zistení v 50. rokoch bolo v USA 16 percent hlavného vysielacieho času venovaného násiliu, v súčasnosti je to až 80 percent. Na základe iných výskumov predpokladá, že samotný čas, ktorý deti strávia pred televíznou obrazovkou, bez ohľadu na typ

sledovaného programu, má súvislosť s ich agresívnym správaním. Suchý si uvedomuje, že pôsobenie médií je komplexné, jedno médium sa nedá extrahovať od druhého, pretože obsahy, formy aj dôsledky sa vzájomne prelínajú, napriek tomu sa, najmä z výskumných dôvodov, sústredil len na televíziu.

Stručným porovnávaním viacerých teórií mediálnych účinkov autor vymedzuje svoj zámer: preukázať, k akým účinkom dochádza – za akých okolností a u akých recipientov. Pôsobenie mediálneho násilia opiera predovšetkým o teóriu sociálneho učenia

Samotný čas, ktorý deti strávia pred televíznou obrazovkou, bez ohľadu na typ sledovaného programu, má súvislosť s ich agresívnym správaním.

(agresívne správanie je naučená forma správania a zobrazovanie násilia vedie k napodobňovaniu agresívnych vzorcov správania v reálnom živote) a teóriu katarzie (sledovaním násilia v televízii klesá odhodlanie detského diváka prejaviti vlastnú agresivitu).

Z hľadiska skutočného vplyvu mediálneho násilia považuje za významné longitudinálne výskumy, pretože tie môžu preukázať vplyv médií na ďalší vývoj dieťaťa. V knihe uvádzaný výskum kolumbijských psycho-

lógov z roku 2002, realizovaný u 707 ľudí sledovaných po dobu 17 rokov, potvrdil súvis medzi časom stráveným pri televízii v období adolescencie a pravdepodobnosťou výskytu násilných činov v dospelosti. Rovnako prieskum u nemeckých psychológov, aj psychiatrov (podobný zrealizoval aj Suchý v Čechách u 12 klinických psychológov a 6 psychiatrov) podporil predpoklad vnímania škodlivého vplyvu televízneho násilia, aj s plyvom na agresívne správanie sa detí.

Odvolaávajúc sa na viaceré (aj keď nie dostatočne identifikovateľné) české výskumy, autor uvádza ako riziko-

slavované násilie. Rizikové je dieťa, ktoré nežije v usporiadanom sociálnom prostredí a je vybavené silnejšou dispozíciou k agresívnemu správaniu. Účinok mediálneho násilia sa prejavuje posilnením agresívnych dispozícií dieťaťa a ďalšími prejavmi, ako je znečistenie, úzkostný pohľad na svet, preceňovanie reálneho nebezpečenstva, tolerancia k násiliu a pod.

Výskum autor realizoval u 80 žiakov 5. a 8. triedy zo Šumperka, použil vlastný dotazník mediálneho správania sa a testy merajúce toleranciu k násiliu a pohotovosť k agresivite. Výsledky potvrdili existenciu vzťahu medzi každodenným sledovaním televízie (tri a viac hodín) a mierou agresivity u detí školského veku – nadmerní televízni diváci vykazujú vyššie skóre na škále agresivity. Tento výsledok stojí za ďalšie overenie, pretože tu už nejde len o násilie v televízii, ale o potenciú k zvýšenej agresivite bez ohľadu na typ sledovaného programu. Platnosť výsledkov výskumu Suchého je spojená s otázkami súvisiacimi napríklad s veľkosťou vzorky a možnosťou zovšeobecňovať, reliabilitou použitých (autorom upravených) škál, so schopnosťou detí odhadnúť čas strávený pri televízii a pod. Na druhej strane sa len potvrdil predpoklad, že je čo skúmať a je na to aj dôvod, veď ide o deti, na ktorých by nám malo záležať!

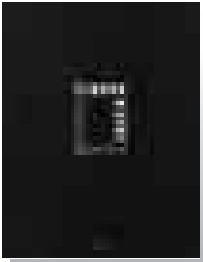
Elena Hradiská

- ▲ Adam Suchý
- ▲ Mediální zlo - mýty a realita
- ▲ Triton 2007
- ▲ 161 strán
- ▲ 369 Sk

Návrat stredoveku

Od známeho a uznávaného mysliteľa, akým bol Jacques Maritain (1882 až 1973), by sa očakávala triezvejšia koncepcia politickej teórie. Operovanie teologickými predstavami ako neomylnými faktmi a nimi zdôvodňované politické predstavy navodzujú pocit vedeckej nedôveryhodnosti.

- ▲ Jacques Maritain
- ▲ **Člověk a stát**
- ▲ Preklad Karel Šprunk
- ▲ Triáda 2007
- ▲ 216 strán
- ▲ 445 Sk

Maritain je spolu s Étienom Gilsonom (1884 – 1971) najvýznamnejším predstaviteľom novotomizmu, ktorého vznik podnietil Lev XIII. encyklikou Aeterni Patris, v ktorej pápež vyzval na oživenie učenia Tomáša Akvinského ako odpoveď na stupňujúce sa ohrozenie katolíckeho učenia rozvojom modernej vedy. Publikácia reprezentuje politickú filozofiu z pohľadu katolíckej teológie, resp. politickú teóriu novotomizmu. Kniha je zostavená zo série Maritainových prednášok na amerických univerzitách a pôvodne vyšla v roku 1951 v Chicagu v angličtine.

Učenie Tomáša Akvinského zastáva v katolíckej cirkvi popredné miesto. Tomizmus, až do súčasnosti v podobe novotomizmu, predstavuje podľa katolíckej cirkvi pravdivý výklad sveta a skutočnosti.

Maritain operuje v politickej teórii teologickými pojmami. Demokracia má vraj svoj základ v evanjeliu. Ak by sme sa snažili z demokracie odstrániť inšpiráciu z evanjelia a zbaviť ju vie-

ry v nadhmotné a nadmyslové skutočnosti, znamenalo by to, že sme sa pokúšali „ji zbaviť krve“. Demokracia môže existovať iba skrz silu evanjelia a len tak je schopná plniť svoju hlavnú úlohu, ktorou je morálna racionalizácia politického života.

Maritain, ako sám tvrdí, nemá čas diskutovať o nezmyselných veciach, ako napr. či existuje ľudská prirodzenosť alebo nie, tak rovno konštatuje, že vychádza z ľudskej prirodzenosti ako faktu. Z tohto vyplýva, že ľudia majú v sebe zakódovanú zásadu, ktorá ich vedie ku konaniu dobra a vyvarovaniu sa zla. Prírodný zákon však sám osebe nestačí, preto prišiel Boh a dal im pre ich spásu zjavený pozitívny zákon. Ten sa rozvinie preniknutím evanjelia do „nejväčších hĺbok ľudskej podstaty“.

Stredovek je vraj posvätná éra, kde existovalo úzke prepojenie náboženstva a života spoločnosti, avšak to po reformácii a renesancii stroskotalo. V modernej dobe sa vytvorilo úsilie vybudovať život bez civilizácie a spoločnosti len na základe rozumu oddeleného od náboženstva a evanjelia. Toto však bolo podľa Maritaina nešťastím, pretože tragické udalosti prvej polovice 20. storočia ukázali „nepravdivosť buržoázneho racionalizmu 18. a 19. storočia“. (Racionalitou sa vraj môže zaoberať iba jedna spoločnosť a to cirkev). Na základe tohto sme nútení uznať skutočnosť, že „náboženstvá a metafyzika tvorí podstatnú časť ľudskej kultúry a jsou hlavnými a nezbytnými silami, jež podnecujú život ľudskej spoločnosti“. Maritain predpokladá, že ľud opäť nájde kresťanskú vieru alebo aspoň uzná racionalitu a oprávnenosť kresťanských hodnôt.

Cieľom snaženia ľudskej spoločnosti by podľa Maritaina malo byť vytvorenie kresťanskej (katolíckej) politic-

kej spoločnosti, ale už nie podľa vzoru stredovekej posvätnéj kresťanskej éry. Cirkev a štát budú oddelené, nebude tu jednota náboženskej a politickej spoločnosti, ale jednota ľudskej osoby, ktorá je z titulu občana a veriaceho zároveň členom politickej spoločnosti aj cirkvi. Cirkev bude mať akúsi nadradenú úlohu prameniáciu z jej morálnej sily, vďaka ktorej bude prenikať do pozemskej sféry a do života civilizácie. Lenže absolutistické, totalitné štáty

tvárajú náboženstvo do jeho „vlastné hviezdnej sféry“ a zakazujú mu akýkoľvek vplyv na pozemský život.

Človek má pocit, akoby Maritain ani nežil v 20. storočí. Niektoré jeho tézy či požiadavky typu „štáty se budou muset chťe nechtě rozhodnout pro evangelium, nebo proti němu, budou formovány duchem totalitním, nebo duchem křesťanským“ sú podľa môjho názoru až prejavom fanatizmu a neschopnosťou elementárnej analýzy

Človek má pocit, akoby Maritain ani nežil v 20. storočí. Niektoré jeho tézy či požiadavky sú až prejavom fanatizmu a neschopnosťou elementárnej analýzy stavu spoločnosti a civilizácie.

a racionalistická filozofia vehemently odmietajú uznať tento oživujúci vplyv cirkvi. Hoci uznávajú a rešpektujú slobodu náboženského vyznania, uza-

stavu spoločnosti a civilizácie 20. storočia. Tomizmus a stredoveká metafyzika sú vo filozofii dávno prekonané. Názory v knihe takisto. Nie spojenie,

ale odlúčenie náboženstva a politiky je predpokladom demokratickej spoločnosti. Termín klerikalizmus vznikol ako pomenovanie pre neprimerané zasahovanie cirkvi do politiky. Inštitucionalizované cirkvi je možné považovať dokonca za ohrozenie demokracie, lebo sa snažia participovať na politickej moci a vnučovať verejnosti svoje presvedčenie (Richard Rorty).

Pre katolíkov konzervatívnejšieho razenia je publikácia dobrým čítaním a pomerne aktuálnym prínosom aj do súčasnej slovenskej situácie, kde v spoločnosti rezonujú témy ako odluka cirkvi od štátu, zmluva medzi SR a Vatikánom či interrupčná legislatíva. Argumenty uvádzané v knihe však môžu byť relevantné len pre zástancov tomizmu. Pre ostatných je to len ukázkový príklad novotomistickej katolíckej politickej filozofie, ktorá však s realitou nemá veľa spoločného.

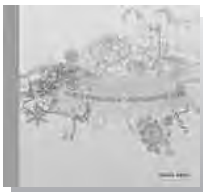
Tomáš Jahelka

Hilda Gažová, 2004 – 2007

Nežmúriť, čítať pozorne

Literárna vedkyňa Ľubica Somolayová vydala básnickú zbierku. V tichosti, bez predbežného časopiseckého publikovania. Bez veľkolepých fanfár spriaznených autorít, bez pachtenia sa po súťažiach. Tentoraz však ide naozaj o „ticho pred búrkou“.

- ▲ Ľubica Somolayová
- ▲ **Prízhmúrenými očami**
- ▲ Ars Poetica 2007
- ▲ 65 strán
- ▲ 139 Sk

Rovnako iritujúco na mňa pôsobil „zbytočné“ odhalovanie básnickej stratégie, pretože sa tým čitateľovi či čitateľke vopred podsúva „riešenie“: „Ak sú obrazy mechanizmom / na prenos citov / jednoduchosti ich foriem / kompenzujem bohatosťou zámerov.“ Ako však uvidíme, držať okraje básní pevne v rukách je Somolayovej úspešným zámerom.

Už pri prvom kontakte s knižkou je zároveň zrejmé, že texty sa vyznačujú precíznou prácou s jazykovým materiálom, prísnu selekciou a „kombinatorikou“ slov, z ktorých autorka vykresala myšlienkovú čistú a metaforycky pôsobivú verše. Najmä posledné dve básne ma napokon ubezpečili v tom, že túto knižku sa oplatí prečítať si znovu. Práve posledné texty zbierky totiž sprítomňujú (nielen pomenúvajú, čo platí spätne pre všetky básne) ambície lyrickej hrdinky, a to obsiahnuť každý detail okolitej reality, zároveň si však od nej udržať odstup – odosobnením sa, ale práve aj vecným a racionálnym pomenovaním svojho postupu: taktiky, ako prežiť a ako to textovo uchopiť. Prízhmúril som teda oči a prečítal si zbierku znova, vďaka čomu som si uvedomil, že posledné básne som vnímal ako lepšie aj pre to, že sú umiestnené

na konci zbierky. Kým som sa totiž prečítal až k nim (zbierka si vyžaduje aj zaslúži sústredené čítanie), zvykol som si na autorkin štýl, pričom vzájomným pospájaním veršov, ich podvedomým zaznamenávaním, sa zdanlivo nemotorné podsúvanie dojmu, ktorý majú vyvolať, zmenilo na stratégiu, ktorá dokáže efekt básní umocniť.

Poézia Ľubice Somolayovej prináša dnešné videnie súčasnej ženy, vyjadrené vlastným básnickým jazykom, ktorý je ukotvený v tom lepšom z našej i svetovej básnickej produkcie – bez toho, aby nám konkrétne mená „vzorov“ zacláňali oči pri čítaní jej veršov.

Ako som už povedal, autorka drží tvar svojich básní aj ich vyznenie pevne vo svojich rukách. Nám necháva pomerne málo miesta na vlastné dovorenie zmyslu či precítenie nálady jednotlivých básní. Keďže je však tento útlý debut zahustený svezím, súčasne znejúcimi, ale aj myšlienkovú nasýtenými a vizuálne pôsobivými veršami, ktoré ukrývajú síce vopred jasne dané, súčasne však viacvrstvové interpretačné možnosti, nie je to na škodu: „Byť ako ona: / Obtekajúca každú molekulu / relevantného pulzora / šíriaca rozvírené body / elementárneho pokoja / Dokonale súzvučná / v dvojitej špirále / prieniku skúsenosti.“ Vďaka autorkinej prísne striehnucej ruke sú

básne nielen presne ciele, pokiaľ ide o ich vyznenie a ohraničenie asociálneho poľa, ale aj rytmicky a vnútorné usúvzťažnené, takže plynú bez „zakopnutí“ – formálnych, metaforických aj myšlienkových. Vyzretosť básnického materiálu a jeho spracovania poteší o to viac, keď si uvedomíme, že ide o debut. Somolayová sa vyvarovala debutantskej naivity (hoci dvojveršie „Tiaž hĺbky všetko zažehľá / tretí rozmer radi ožehlieme“ by som ožehol), aj bezostyšného varírovania ohľadaných

kov“), práve táto „nezabehnutosť“, novosť je prínosom pre slovenskú poéziu. Zaujímavé je aj prepojenie abstraktného jazyka a intelektu s telesnosťou a zmyslovejšími veršami, ako „dotkne sa každým kúskom / krúživého rizika, / od najvrchnejšej hladiny / sútok myšlienok / až po najspodnejšiu bunku / odlupujúcej sa kože“.

Lyrická hrdinka analyzuje svoj vzťah k partnerovi, zaoberá sa svojimi myšlienkami a pocitmi, zakaždým je však pre ňu dôležitý spomínaný odstup od prežívanej reality, ako aj rovnovážnosť v jej zaznamenávaní. Výstižné je v tomto smere dvojveršie: „dokonale prispôsobivá / s istotami pevne pri zemi“. Ani v zemi, ani nad zemou – pri zemi. Mnohé básne sa dajú čítať aj ako reflektovanie spôsobu textovej tvorby. Lyrická subjektka preniká pod povrch vecí, vyhmatava detaily detailov: „roztvára kvet do čiastočiek“ alebo: „k cibulovej šupke / z optiky mikroskopu“. Zároveň sa však chráni pred prílišným nahromadením „drobností“: „privela detailov / spôsobuje strnulost“. Vidí javy zblízka, ale stojí v bezpečnej vzdialenosti. Akoby držala v ruke ďalekohľad, ktorý ju preniesol do tesnej blízkosti čohokoľvek, ale pri súčasnom zabezpečení odstupu. Básne však prenikajú i do hĺbok, vyvolávajú v nás skryté emócie – aj vďaka tomu, že smerujú „proti banalite a hystérii“. Pomyselný ďalekohľad tak chvíľami ostal zavesený na krku „iba“ ako bezpečná poistka a ostentatívny signál odstupu. Signál, ktorý lyrickej hrdinke (aj autorky) poskytol „bezpečnosť svojho riskovania“.

Derek Rebro

Autori čísla

Róbert Adamec
vzdelaním protestantský teológ, zamestnaním žurnalista, v súčasnosti pôsobí v publicistickej relácii Paľba (TV Markíza), doteraz publikoval v časopisoch Tvorba, Filozofia, Dilema, Křestanská revue a ďalších, voľné chvíle venuje komponovaniu scénickej hudby

Anna Grusková
teatrologička a dramatička, spolupracuje na projektoch divadiel rôzneho typu

Elena Hradiská
psychologička a vysokoškolská učiteľka, dlhodobo sa venuje otázkam pôsobenia médií a reklamy na deti

Katarína Ihringová
odborná asistentka na Katedre dejín umenia a kultúry Trnavskej univerzity v Trnave, venuje sa problémom estetiky a teórie umenia 20. storočia

Tomáš Jahelka
vyštudoval evanjelickú teológiu na EBF UK, v súčasnosti končí štúdium politológie na Trnavskej univerzite, publikuje najmä v časopise Tvorba

Ivana Kaduková-Adamcová
vyštudovala evanjelickú teológiu, v súčasnosti doktorandka na Katedre filozofie a religionistiky EBF UK, redaktorka časopisu Tvorba a blogerka

Ladislav Kováč
profesor biochémie na Prírodovedeckej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, venuje sa kognitívnej biológii, po novembri 1989 bol deväť mesiacov ministrom školstva

Uršula Kovalyk
spisovateľka, feministka, sociálna pracovníčka, milenka a matka, doteraz jej vyšli knihy poviedok Neverné ženy neznášajú vajička a Travesty šou, píše divadelné hry, román a pracuje v mimovládnej organizácii pomáhajúcej ľuďom bez domova, nie je vlastníčkou bytu ani iných statkov, býva v Bratislave a občas cestuje po svete

Ľubica Lacinová
biofyzička a fotografka, na Ústave molekulárnej fyziológie a genetiky sa zaoberá tým, kedy, ako a prečo prechádza vápnik cez bunkovú membránu, spolupracuje so Sedmou Generáciou, Aspektom a ďalšími

Marek Mocker
vyštudoval sociológiu na Fakulte humanistiky Trnavskej univerzity, v rámci doktorandského štúdia na FiF UK sa zaoberá vzťahom náboženstva a politiky, pracuje ako vysokoškolský pedagóg

Aňa Ostrihoňová
vyštudovala žurnalistiku a modernú filológiu na UKF v Nitre a UKF v Prahe, žije v novodobom Babylone a pracuje na dizertačnej práci v oblasti translológie, venuje sa kritike a prekladu audiovizuálnych diel

Derek Rebbo
literárny kritik, absolvent slovenského jazyka, literatúry a estetiky na FF UK, zaujíma sa aj o rodové otázky a feminizmy

Miroslava Sandtnerová
vyštudovala slovenský jazyk, hudobnú výchovu, etnológiu a etnomuzikológiu, pracuje v Malokarpatskom múzeu, hrá na husliach, spieva v niekoľkých dychovkách a má rada jazz

Soňa Szomolányi
sociologička a politologička, autorka vedeckých, odborných štúdií a esejí doma i v zahraničí (Kľukatá cesta Slovenska k demokracii, 1999), editorka a spoluautorka publikácie Španielsko a Slovensko – dve cesty k demokracii (2002), monografie Spoločnosť a politika na Slovensku – cesty k stabilite (1989–2004)

Ľubomír Tomáška
biológ, vedúci Katedry genetiky Prírodovedeckej fakulty Univerzity Komenského, spolu s Jozefom Nosekom vedie Spoločné laboratórium katedier biochémie a genetiky, ktoré sa zaoberajú rôznymi aspektmi genetiky kvasiniek

Milan Zemko
historik zaoberajúci sa dejinami Slovenska v medzivojnovom období a stredoeurópskou problematikou, vo vydavateľstve Kalligram vydal knihu Slovensko – krajina v medzičase

Ivan Žucha
profesor psychiatrie na Lekárskej fakulte UK, autor kníh Fragmenty a zápisky psychiatra Ivana Žuchu a beletristickej prvotiny Kompost

Celoživotní sprievodcovia

Sú knihy, ktoré ma skutočne oslovujú napriek tomu, že som ich dosiaľ nečítal. Napríklad taký Orwell a jeho kultový román 1984, na ktorý sa chystám už celé roky. Často ho vyťahujem z poličky, pohľadím, pootvorím, nakuknem. A založím. Možno ešte nie je čas, i keď to znie absurdne. A možno to má na svedomí Lyotard (O postmodernizmu), jeho strhujúca interpretácia spomínaného titulu. Čistý pocit, odetý do slov! Ten pocit si natoľko cením, že si ho nechcem pokaziť samotnou knihou. A možno by som, po jej prečítaní, prestal veriť Lyotardovi...

Ďalšou kategóriou sú knihy nedočítané. Nemyslím na tie, ktoré ma nezaujali. Zvlášť intenzívne si pamätám na historický román, ktorý som ako pätnásťročný objavil v detskom oddelení mestskej knižnice vo Zvolene. V regáloch s knihami edície STOPY, no nepatril do nej. Aspoň si myslím. Bolo to poriadne šalátové vydanie, knihe chýbal pôvodný obal a na moderných doskách, v ktorých bola zviazaná, svietil nápis Daleká cesta. Autora si nepamätám, ale príbeh bol úžasný. Ibaže mi knihu niekto šmajzol, a tak som si nestihol prečítať záver. Odvtedy som ju nikde nevidel, dokonca sa mi ju nepodarilo vypátrať ani na internete. Čistá mystika! Možno táto kniha ani neexistuje a toho mladého križiaka, ktorý sa vybral do Svätej zeme, som si len vymyslel. Alebo si takto čiastočne splácam dlh voči nedočítaným knihám. Kto vie?

Človek tiež môže získať slušný prehľad o knihách, ak žije s niekým, ako je moja manželka. Vďaka nej poznám obsah každej knihy, do ktorej sa

práve zahryzne. A ona veru číta v jednom kuse! Navyše, stal som sa korektorom jej recenzií, ktoré uverejňuje aj na týchto stránkach. Niekedy mi to lezie na nervy, každopádne by som však oveľa menej čítal, keby som nemusel čítať, čo čítala moja žena.

Niekedy nás k čítaniu motivuje naša vlastná samolúbošť. Môj priateľ, básnik Rudo Reznák mi raz venoval báseň v jednej zo svojich zbierok. No, neprečítali by ste si ju? Dokonca viackrát? „Sú ľudia, ktorí výsostne okamihy premieňajú v hudbu a my ňou žijeme, vibrujeme a dýchame. V nej sa nám otvára vesmír...“ Božemôj, to je krásne! Vidieť sa očami iných...

Osobitnou kategóriou sú texty, ktoré si z nejakého dôvodu prečítať musíme. Dokonca aj vtedy, keď sa nám práve nechce. V mojom prípade sú to napríklad sťažnosti na reportáže, ku ktorým musím napísať vyjadrenie. Niektoré z nich sú skutočnými perlami ducha. Ale aj vďaka nim čítam viac.

Nakoniec musím predsa len povedať, že čítam naozaj rád. Napriek všetkému. Samozrejme, občas rovna-

Foto archív autora

ko rád nečítam, ale väčšinou sa vždy znovu vraciam ku knihám x-krát prečítaným. To je moja posledná kategória – knihy čítané do osprostena. Mám ich niekoľko, resp. ide o niekoľkých autorov. Napríklad ťažkodušný Kierkegaard, extatický afirmátor Nietzsche... Aby som nezabudol – milujem svätého Augustína! Možno preto, lebo ho čítam inak, než ho čítajú tí, pre ktorých je autoritou. A svoje vlastné články, tie mám najradšej! Bol by to hriech, keby som sa nepriznal. Prajem Vám príjemné prežitie vianočných sviatkov a šťastný nový rok.

Róbert Adamec

Č o s a k u p u j e

fiction

1.

Maxim E. Matkin:
Miluj ma ironicky
(Slovart)

Lubo Dobrovoda:
Ja veľkáč
(Datel)

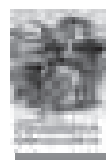

Maxim E. Matkin:
Miluj ma ironicky
(Slovart)

2.

Haruki Murakami:
Afterdark
(Odeon)

Carlo Collodi:
Pinocchiove dobrodružstvá
(SPN – Mladé letá)

Anna Adamová:
Na lásku sa nezomiera.
Len to občas bolí.
Kurevsky.
(Motyľ)

3.

Woody Allen:
Čirá anarchie
(Argo)

Branislav Jobus:
Láskové rozprávky
(Agentúra Pohoda)

Veľká kniha
rieckaniak
(Junior)

nonfiction

1.

Július Satinský:
Listy z Onoho sveta
(Ikar)

Biblia
Slovenský ekumenický preklad
(Slovenská biblická spoločnosť)

Igor Bukovský
Hneď to bude
(Ambulancia klinickej výživy)

2.

Milan Lasica:
Bodka. Fejtróny
2003 – 2006
(Forza Music)

Július Satinský:
Listy z Onoho sveta
(Ikar)

Jozef Banáš:
Idioti v politike
(Kelion)

3.

Igor Bukovský
Hneď to bude
(Ambulancia klinickej výživy)

Jozef Banáš:
Idioti v politike
(Kelion)

Július Satinský:
Listy z Onoho sveta
(Ikar)